

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Gabrielės Milaševičiūtės

V kurso, baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Kyšininkavimų tyrimas

Investigation of bribery

Vadovė: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė – Granskienė

Recenzentas: doc. dr. Andrej Gorbatkov

Vilnius

2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Kyšininkavimams būdingas didelis latentškumas lemia šių veikų tyrimų sudėtingumą, todėl vien turimos žinios apie šios veikos teisinį reglamentavimą bei bendrojo pobūdžio kriminalistikos žinios yra nepakankamos šių veikų atskleidimui. Siekiant sėkmingai ir efektyviai ištirti kyšininkavimų veikas, yra būtinos ir žinios apie šios veikos tyrimo metodiką. Šiame baigiamajame darbe, remiantis baudžiamųjų bylų analize, kriminalistikos mokslo doktrina, norminių teisės aktų analize bei apklausos respondentų atsakymais, atskleidžiama kyšininkavimų kriminalistinė charakteristika, šio nusikaltimo nustatymo ir tyrimo pradžios specifika, tipinės kyšininkavimo situacijos ir tyrimo versijos bei analizuojami dažniausiai šio pobūdžio bylose atliekami proceso veiksmai.

Pagrindiniai žodžiai: kyšininkavimas, kriminalistinė charakteristika, tyrimas, korupcija, tipinės tyrimo situacijos, procesiniai veiksmai.

The high latency characteristic of bribery makes the investigation of these offences highly complex. Hence the knowledge of the legal regulation of this offence and of general forensic science alone is insufficient to uncover these offences. To investigate bribery offences successfully and efficiently, knowledge of the methodology used to investigate these offences is also essential. This thesis is based on the analysis of criminal cases on bribery, the doctrine of forensic science, the analysis of normative legal acts and a survey. This thesis discusses the forensic characteristics of bribery, the specifics of the establishment of this offence and the beginning of the investigation, the typical situations of bribery and the investigative versions, and the most common procedural actions in cases of this kind.

Keywords: bribery, forensic characteristics, investigation, corruption, typical investigative situations, procedural steps.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. Kyšininkavimo samprata ir kriminalistinė charakteristika	5
1.1. Kyšininkavimo samprata	5
1.2. Kyšininkavimo baudžiamosios teisės charakteristika	11
1.3. Kyšininkavimo kriminalistinė charakteristika	18
2. Kyšininkavimo nustatymo ir tyrimo planavimo ypatumai	29
2.1. Kyšininkavimo nustatymo ir tyrimo pradžios specifika	29
2.2. Tipinės kyšininkavimų tyrimo situacijos ir pagrindinės tyrimo kryptys	35
3. Atskirų proceso veiksmų atlikimo metodika ir specialių žinių panaudojimas tiriant kyšininkavimus	40
3.1. Pareiškėjo ir liudytojų apklausa	40
3.2. Įtariamojo apklausa.....	43
3.3. Krata	45
3.4. Apžiūra	47
IŠVADOS	50
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	52
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59
PRIEDAI.....	60

IŽANGA

Temos aktualumas. Nusikaltimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams pažeidžia pamatinius teisingumo, visų asmenų lygybės, teisinės valstybės ir kitus teisės principus. Todėl, tokios veikos kaip kyšininkavimas, griaua visuomenės pasitikėjimą valstybės institucijomis, įstaigomis ir pareigas jose einančiais asmenimis. Nors išsivysčiusios šalys deda didžiules pastangas kovai su korupcija, tačiau visiškai jos pažaboti realiai yra neįmanoma, kadangi visada atsiras asmenų, kurie savo asmeninį gerbūvį kels aukščiau viešojo intereso.

Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2016–2023 laikotarpiu vidutiniškai per metus yra užregistruojamos 82 kyšininkavimo veikos. Tuo tarpu tuo pačiu laikotarpiu vidutiniškai yra užregistruojami 34 asmenys įtariami kyšininkavimų padarymu. Manytina, kad didžioji dalis kyšininkavimų lieka nenustatyti, o skirtumas tarp užregistruotų kyšininkavimo veikų ir asmenų įtariamų kyšininkavimu, leidžia numanyti, kad didelė dalis šių veikų ikiteisminių tyrimų subliūkšta.

Kyšininkavimas yra sunkiai ištiriama ir įrodoma veika. Kadangi tai dideliu latentškumu pasižyminti nusikalstama veika, galima numanyti, kad realiai gyvenime kyšininkavimo atvejų įvyksta žymiai daugiau, nei jų yra nustatoma ir ištiriama. Pažymėtina ir tai, kad kyšininkavimo subjektas yra specialusis (valstybės tarnautojas arba jam prilygintinas asmuo), todėl šių asmenų išsilavinimas bei turimos specialios žinios, padeda jiems kyšininkavimą atlikti praktiškai nepastebimai arba labai gerai jį užmaskuoti. Todėl kyšininkavimų tyrimas turi būti pritaikytas šių dienų kyšininkavimo padarymo ir jo atskleidimo galimybėms.

Kyšininkavimų tyrimui atlikti yra svarbios žinios, kurias sudaro šios nusikalstamos veikos charakteristika ir jos elementų tarpusavio koreliaciniai ryšiai, nes tai padeda numatyti kaip ši veika pasireiškia praktikoje. Tuo remiantis galima nustatyti kokia yra šios veikos tyrimo pradžios specifika, tipines kyšininkavimų tyrimų situacijas, versijas bei kokius proceso veiksmus reikalinga atlikti. Dėl šių priežasčių šis darbas yra aktualus.

Darbo tikslas. Išnagrinėti kyšininkavimų tyrimo metodiką, atskleisti šios nusikalstamos veikos tyrimo ypatumus ir problemas.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti, buvo išskelti šie uždaviniai:

- Atskleisti kyšininkavimo sampratą ir baudžiamąją teisinę charakteristiką;
- Išanalizuoti kyšininkavimo kriminalistinės charakteristikos struktūrinius elementus;

- Išnagrinėti kyšininkavimo nustatymo būdus ir tyrimo pradžios ypatumus, identifikuoti probleminius aspektus;
- Atskleisti tipines kyšininkavimo tyrimo situacijas;
- Apibendrinti dažniausiai kyšininkavimo tyrimuose atliekamus procesinius veiksmus bei jų problematiką.

Tyrimo objektas. Šio darbo tyrimo objektas yra kyšininkavimo tyrimo specifika, šios veikos kriminalistinė charakteristika, jos nustatymo ir tyrimo pradžios ypatybės, tipinės tyrimo situacijos ir versijos bei dažniausiai kyšininkavimo bylose atliekamų proceso veiksmų ypatumai.

Tyrimo metodas. Šiame darbe buvo naudojami keli tyrimo metodai. **Lingvistinis metodas** naudojamas nagrinėjant ir aprašant kyšininkavimo sampratą, bei baudžiamąją teisinę ir kriminalistinę kyšininkavimo charakteristikas; panaudojus **lyginamąjį istorinį metodą** buvo apžvelgta kaip istoriškai kito kyšininkavimų reglamentavimas Lietuvos Respublikoje bei kokią įtaką tai darė kyšininkavimų sampratos kaitai; atlikta 40 išnagrinėtų (Vilniaus apygardos teismo, Kauno apygardos teismo, Klaipėdos apygardos teismo, Šiaulių apygardos teismo, Panevėžio apygardos teismo, Vilniaus miesto apylinkės teismo, Klaipėdos miesto apylinkės teismo, Panevėžio apylinkės teismo Rokiškio rūmų, Utenos miesto apylinkės teismo ir Telšių apylinkės teismo) bylų dėl kyšininkavimo 2015–2023 m. analizė; **apklausos metodas** buvo naudotas duomenų surinkimui iš Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnų, Lietuvos policijos imuniteto valdybos pareigūnų bei Prokurorų dirbančių su kyšininkavimų tyrimais; **indukcinis ir loginis metodai** naudoti apibendrinant analizuotą medžiagą ir teikiant išvadas.

Darbo originalumas. Apie Lietuvos Respublikos teisinės sistemos aspektus vykdant kyšininkavimų tyrimus mokslinės medžiagos beveik nėra. Mokslinėje literatūroje ši tema nagrinėta prieš dešimt ir daugiau metų, todėl neretai informacija yra nebeaktuali dėl pasikeitusio įstatyminio reglamentavimo, asmenų atliekančių šias nusikalstamas veikas žinių lygio bei pačios visuomenės požiūrio į šią nusikalstamą veiką. Taip pat šia tema rašytas tik vienas magistrinis darbas (2017 m.).

Šio darbo originalumą taip pat lemia ir tai, kad atlikus pastarųjų dešimties metų kyšininkavimo bylų analizę ir remiantis šiais dienai pareigas einančių valstybės tarnautojų atliekančių kyšininkavimų tyrimus patirtimis, buvo parengta kyšininkavimų kriminalistinė charakteristika, pateikti kyšininkavimo veikų nustatymo ir tyrimų pradžios ypatumai, tipinės kyšininkavimo tyrimo situacijos bei išskirti dažniausiai kyšininkavimo tyrimuose naudojami procesiniai veiksmai.

Darbo šaltiniai. Šiame darbe buvo naudojami Lietuvos Respublikos bei Europos Sąjungos teisės aktai, Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktika kyšininkavimo bylose, Informatikos ir ryšių departamento teikiami statistiniai duomenys, Specialiųjų tyrimų tarnybos veiklos rezultatų duomenys. Taip pat buvo remiamasi M. Kazlausko, E. Latauskienės, R. Krikščiūno, R. Šlepečio, A. Gorbatkov, S. Matulienės ir kitų mokslininkų darbais.

1. Kyšininkavimo samprata ir kriminalistinė charakteristika

1.1. Kyšininkavimo samprata

Korupcinio pobūdžio veikos, teisinėje literatūroje teisės mokslo autorių neretai yra įvardijamos kaip griaunančios visuomenės pasitikėjimą valstybe, darančios neigiamą įtaką šalies ekonomikai, politikai ir pažeidžiančios žmogaus teises (Gruodytė et al., 2022, p. 201). Kaip viena pagrindinių korupcijos pasireiškimo formų, dažniausiai teisinėje doktrinoje yra įvardinamas kyšininkavimas (Lipnickas, 2005, p. 99).

Kyšininkavimo samprata Lietuvos Respublikos teisėje buvo numatyta jau 1919–1940 metais galiojusiam Baudžiamajame statute. Šio įstatymo 656 straipsnis (toliau – str.) numatė baudžiamąją atsakomybę tarnautojui, kuris nusikalto priėmęs, reikalavęs ar kitaip privertęs jam duoti kyšį už tai, kad jis atliktų už jo jau padarytą ar paskatinant jį padaryti savo tarnybos pareigos veiksmą, arba atlikti jo pareigų apybrėžose nusikalstamąjį darbą ar tarnybos nusižengimą (Baudžiamasis statutas, 1930).

Lietuvos Respubliką okupavus Sovietų sąjungai, nuo 1940 metų įsigaliojo 1926 metų Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – RTFSR). Jame kyšininkavimas buvo reglamentuotas skyriuje „Pareigybiniai (tarnybiniai) nusikaltimai“ ir buvo numatytos trys atskiros šio nusikaltimo sudėty: kyšio priėmimas (117 str.), kyšio davimas bei tarpininkavimas kyšininkaujant (118 str.), kyšio provokavimas (119 str.). Šiame įstatyme baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta tiek už teisėtus, tiek už neteisėtus pareigūno veiksmus (Pakštaitis, 2001, p. 125).

Kartu su politiniais pokyčiais valstybėje, keitėsi ir kyšininkavimo reglamentavimas: RSFSR baudžiamąjį kodeksą pakeitė 1961 metais įsigaliojęs Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Jame buvo įtvirtintas 180 straipsnis, kuris numatė baudžiamąją atsakomybę pareigūnui, jei pastarasis pats ar per tarpininką priėmė kyšį už atlikimą ar neatlikimą duodančiojo kyšį ar trečiojo asmens interesais kokių nors veiksmų, kuriuos pareigūnas galėjo ar turėjo atlikti vien dėl tarnybinės savo padėties. Atitinkamai šio kodekso 181 straipsnis numatė baudžiamąją atsakomybę už kyšio davimą (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1961).

Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojant šio kodekso redakcijas, skirsnis „Pareiginiai nusikaltimai“ beveik nekito iki 1994 metų. Tačiau 1994 metais, praktiškai reformavus baudžiamąjį kodeksą, kyšininkavimo sąvoka buvo perkelta ir įtvirtinta skyriuje „Nusikaltimai valstybės tarnybai“. Taip pat pasikeičia ir šio nusikaltimo sudėty: Kyšio priėmimas (282 str.), Dovanos priėmimas (283 str.) ir Papirkimas (284 str.). Autorius L. Pakštaitis, straipsnyje „Kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizacijos raida Lietuvoje“,

pažymėjo, kad didžiausi pokyčiai, kurie praktiškai reformavo kyšininkavimo sampratą Lietuvos baudžiamojoje teisėje, o ne tik pakeitė juridinę konstrukciją, buvo atlikti 1999 metais. Tokius pokyčius autoriaus nuomone lėmė tai, kad atsirado šalies siekis integruotis į Europinius junginius bei derinti nacionalinę teisę su Europos Sąjungoje galiojančiais reikalavimais (Pakštaitis, 2001, p. 126).

Šiai autoriaus nuomonei pritarina, kadangi Lietuvai atgavus nepriklausomybę atsivėrė ir galimybės remtis išsivysčiusių Europos šalių ir jų sąjungos pavyzdžiais, daugelyje šaliai svarbių sričių, tame tarpe ir teisėkūros sferoje. Šią nuomonę pagrindžia ir vėlesniuose teisės mokslo autorių darbuose išsakytos nuomonės (pavyzdžiui, 2017 m. G. Švedo ir kt. išleistoje monografijoje „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (suderinamumo iššūkiai“), kad kuriant naująjį, 2000 metais priimtą baudžiamąjį įstatymą, jo sudarymui labai didelę įtaką turėjo tiek tarptautinės, tiek Europos Sąjungos (toliau – ES) teisė.

Vienas iš svarbiausių Tarptautinės teisės aktų, padaręs įtaką Lietuvos korupcinių veikų reglamentavimui yra 1999 m. sausio 27 d. Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Šiame tarptautinės baudžiamosios teisės dokumente yra skiriamos sąvokos: aktyvusis ir pasyvusis kyšininkavimai. Aktyvusis kyšininkavimas, tai bet kokio asmens tyčiniai veiksmai, kuriais jis tiesiogiai ar netiesiogiai žada, siūlo ar duoda bet koki nepagrįstą atlygį, valstybės pareigūnui, tarptautinės organizacijos pareigūnui, asmenims, kurie vadovauja privataus sektoriaus subjektams ir pan., už tai, kad jie eidami savo pareigas atliktų tam tikrą veiksmą arba už neveikimą. Pasyvusis kyšininkavimas, tai tokie tyčiniai, specialaus subjekto (valstybės pareigūnas, tarptautinės organizacijos pareigūnas, asmenys, kurie vadovauja privataus sektoriaus subjektams ir pan.) veiksmai, kuriais jis tiesiogiai ar netiesiogiai prašo, gauna, priima pasiūlymą ar pažada, kad gavęs bet koki neteisėtą atlygį, jis, eidamas pareigas, atliks tam tikrus veiksmus arba jų neatliks (Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, 1999).

Lietuvai ratifikavus šią konvenciją bei atitinkamai siekiant įgyvendinti joje įtvirtintas normas, 2000 m. baudžiamajame kodekse (toliau – BK) buvo įtvirtintas 225 str. (Kyšininkavimas), atitinkantis pasyvaus kyšininkavimo sampratą, bei 227 str. (Papirkimas), atitinkantis aktyvaus kyšininkavimo sampratą. Taip pat, nacionaliniame šalies įstatyme buvo pasirinkta neišskirti į atskirus straipsnius kyšininkavimo ir papirkimo veikų pagal skirtingus subjektus, bet išaiškinimui kas apima valstybės tarnautojo bei jam prilygintino asmens sampratą, įstatymų leidėjas pasirinko tam įtvirtinti BK 230 str. 1, 2, ir 3 dalis.

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, siekdamas ištaisyti netikslumus, kurie buvo padaryti įgyvendinant šią Europos Tarybos 1999 metų konvencija, 2011 m. įstatymu XI-1472, atliko BK 33 skyriaus straipsnių pakeitimus. Juo buvo išplėstos ir BK 225 str. taikymo ribos bei sugriežtintos sankcijose numatytos bausmės (Švedas et al., 2022, p. 237). Po atliktų pakeitimų, šio straipsnio 1 ir 2 dalių sankcijose numatytos laisvės atėmimo bausmės trukmė buvo padidinta vieneriais metais. Taip pat šio straipsnio 4 dalies sankcijoje esančios baudžiamojo poveikio priemonės, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, buvo pakeistas į bausmes: baudą ir areštą. Be to, šis įstatymas numatė BK 230 str. 4 dalį, kuria baudžiamajame įstatyme buvo įtvirtinta kyšio sąvoka: „*kyšis yra bet kokios turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui (materialios ar nematerialios, turinčios ekonominę vertę rinkoje ar tokios vertės neturinčios) forma išreikštas neteisėtas ar nepagrįstas atlygis už pageidaujamą valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens teisėtą ar neteisėtą veikimą arba neveikimą vykdant įgaliojimus*“. Taip pat buvo modifikuotos ir šio straipsnio 1, 2 ir 3 dalys, taip išplečiant valstybės tarnautojo ir jam prilygintino asmens sampratą (Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Lietuvos Respublika taip pat yra reglamentavusi 1997 metų Konvenciją dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius. Šios konvencijos tinkamam įgyvendinimui pasiekti, buvo priimtas ne vienas įstatymas, kuriais buvo keičiami BK straipsniai reglamentuojantys korupcines veikas. Tačiau, kyšininkavimo reglamentavimui vieni svarbiausių pakeitimų buvo atlikti priėmus 2016 m. įstatymą XII-2780, kuriuo pakeitus BK 225 str. 1, 2, 3 ir 4 dalių dispozicijas buvo išplėstos šio straipsnio taikymo ribos (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių..., 2016). Taip pat, 2017 m. įstatymas XIII-391, kuriuo BK 225 straipsnis buvo papildytas nauja 5 dalimi. Ši dalis numatė baudžiamąją atsakomybę valstybės tarnautojui ar jam prilygintinam asmeniui, už pažadą ar susitarimą priimti kyšį arba reikalavimą ar provokavimą duoti kyšį, arba kyšio priėmimą tiek už konkretų veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus, tiek ir už išimtinę padėtį ar palankumą (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 227 ir 230 straipsnių..., 2017). Taip buvo dar labiau išplėstos šio BK straipsnio taikymo ribos, kadangi valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens suteikiama išimtinė padėtis ar palankumas gali būti labai plačiai interpretuojamas.

Analizuojant kaip keitėsi kyšininkavimo reglamentavimas ir kokią įtaką tam darė aptariama 1997 m. Konvencija, svarbu paminėti ir 2015 m. įstatymą XII-2048. Šis įstatymas praplėtė BK 230 straipsnio antrą dalį, numatydamas, kad valstybės tarnautojui prilygintinas asmuo yra tas, kuris atlieka valdžios atstovo funkcijas, turi administracinius

įgaliojimus arba kitaip užtikrina viešojo intereso įgyvendinimą dirbdamas ar kitais pagrindais eidamas pareigas užsienio valstybės ar ES institucijoje ar įstaigoje, tarptautinėje viešojoje organizacijoje arba tarptautinėje ar ES teismineje institucijoje, arba juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje, kuriuos kontroliuoja užsienio valstybė, taip pat oficialūs kandidatai į šias pareigas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 226, 227 ir 230 straipsnių...2015). Šis pakeitimas praplėtė subjektų ratą, kurie atlikę BK 225 str. numatytus veiksmus, būtų traukiami baudžiamojon atsakomybėn už kyšininkavimą.

BK priede „Įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai“, kyšininkavimo sampratos aiškinimui svarbus yra 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje. Šio ES teisės akto įgyvendinimas mūsų šalies nacionalinėje teisėje vis dar kelia daug diskusijų. Sprendžiant pagal tai, kad pamatinio ES sprendimo 2 straipsnio 1 dalies B punktas numato baudžiamąją atsakomybę už pasyvią korupciją (kyšininkavimą) privačiame sektoriuje, atrodytų logiška, kad įgyvendinant šią nuostatą, Lietuvos baudžiamajame įstatyme, 230 straipsnyje, kuriame apibrėžiamos BK 33 skyriaus sąvokos, turėtų atskiroje dalyje aiškiai būti nurodyta ir privataus sektoriaus sąvoka (Europos Sąjungos Taryba, 2003). Tačiau šiai dienai tokio reguliavimo, kuris pateiktų oficialią korupcijos privačiame sektoriuje sampratą, Lietuvos nacionalinėje teisėje dar nėra (Ambrazevičiūtė et al., 2020, p. 7).

Lietuvos teisės instituto, 2016 metais parengtoje išvadoje „Dėl Lietuvos Respublikos priimtų tarptautinių ir Europos Sąjungos įsipareigojimų kriminalizuoti korupciją viešajame ir privačiame sektoriuose įgyvendinimo“, pažymi, kad tinkamai įgyvendinti šį ES pamatinį sprendimą, būtina prie kyšininkavimo subjekto priskirti visus be išimties asmenis, kurie dirba privačiame sektoriuje. Taip pat privačiai įmonei vadovaujantys asmenys, turėtų būti laikomi ne tik direktoriai ir valdybos nariai, bet ir visi asmenys galintys daryti lemiamą įtaką įmonės sprendimams. Dėl šių skirtumų, Lietuvos teisės institutas pažymi, kad ir pati kyšininkavimo samprata yra iškreipiama ir numato rizikas, kai atitinkamose situacijos remiantis 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje, veika būtų kriminalizuojama ir laikytina kyšininkavimu, o pagal Lietuvos teisinį reglamentavimą ta pati veikla neužtrauktų baudžiamosios atsakomybės (Mokslinė išvada dėl Lietuvos Respublikos...2016).

Atliekant kyšininkavimo sampratos analizę, didelę reikšmę turi ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo (toliau – LAT) praktika. Pastebėtina, kad teismų praktika dėl kyšininkavimo nėra vienoda ir su laiku keičiasi. Apibendrinimo apžvalgoje Nr. 2-2007 LAT kyšininkavimą apibrėžia nurodant, kad baudžiamoji atsakomybė už šią veiklą kyla tada

kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo, kuris savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai priėmė, pažadėjo ar susitarė priimti kyšį, reikalavo ar provokavo jį duoti už jo veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. 2-2007). Taip pat šioje LAT praktikos apžvalgoje išskiriamos esminės nuostatos, kurių laikosi teismai nagrinėdami kyšininkavimo bylas:

- Bylose kiekvienu atveju turi būti nustatoma, kokie įgaliojimai ir kokiais įstatymais ar kitais teisės aktais yra suteikti kaltinamam valstybės tarnautojui ar jam prilygintinam asmeniui;
- BK 225 straipsnis taikomas ir tais atvejais, kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo už kyšį veikia viršydamas savo įgaliojimus;
- Pagal teismų praktiką kyšis laikomas priimtu, kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo pats ar per trečiuosius asmenis priima visą ar bent dalį kyšio. Veikos kvalifikavimui reikšmės neturi kada kyšis priimtas – iki ar po kokių nors veiksmų kyšio davėjo interesais atlikimo ar neatlikimo.
- Jeigu dėl kyšio buvo susitarta, pažadėta paimiti, reikalauta ar provokuota, tačiau valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo jo nepaėmė dėl nuo jo valios nepriklaususių aplinkybių, tokia veika bus teismo kvalifikuojama kaip baigtas nusikaltimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad vėlesnė teismų praktika įtvirtino, jog tam, kad kyšininkavimas būtų laikomas baigtu, pakanka vien susitarimo, pažadėjimo paimiti, reikalavimo ar provokavimo duoti kyšį: nėra išskiriama, ar kyšis buvo realiai nepaimitas dėl kaltininko valios ar be jos (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-288-696/2016).

Taip pat kyšininkavimų sampratai yra reikšminga ir LAT 2021 m. lapkričio 19 d. apžvalga. Teismų praktikos apžvalgoje yra pažymima, kad kyšininkavimo atveju veikimas (neveikimas) vykdant įgaliojimus suprantamas kaip valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens atlikimas (neatlikimas) kyšio davėjo ar kito asmens interesais veiksmų, kuriuos jis turi ar gali atlikti (neatlikti) vykdydamas įstatymais ar kitais teisės aktais jam suteiktus įgaliojimus. Taip pat šioje apžvalgoje buvo išskirta, kad inkriminuojant kyšininkavimą nebūtina, kad veiksmai, už kuriuos duodamas ir paimamas kyšis, būtų tiesiogiai nurodyti norminiame akte, reglamentuojančiame asmens pareigas. Nėra būtina, kad veiksmai peržengtų asmens tarnybines galimybių ribas, kad asmuo, nesažiningai vykdydamas pareigas, galėtų sudaryti kyšio davėjui palankias sąlygas (Lietuvos aukščiausiojo teismo

2021 m. lapkričio 19 d. Teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius) apžvalga).

Apžvelgiant kyšininkavimo sampratos kaitą Lietuvos teisinėje sistemoje, galima teigti, kad šios veikos kriminalizavimas ir užkardymas, buvo svarbiu klausimu dar prieš Lietuvai atkuriant nepriklausomybę ir tokiu liko iki šių dienų. Tačiau, su laiku, tai, ką galime laikyti kyšininkavimu, kito. Todėl, atliekant ikiteisminį tyrimą ir nagrinėjant bylas dėl kyšininkavimo, labai didelę svarbą turi teismų praktika ir kaip teismai apibrėžia ir išaiškina aktualius teisės doktrinai kyšininkavimo klausimus.

Baudžiamosios teisės mokslo autoriai taip pat išskiria problemines kyšininkavimo reglamentavimo baudžiamajame įstatyme vietas. Autoriai A. Abramavičius ir G. Švedas kaip vieną iš esminių kyšininkavimo probleminių aspektų išskiria paties kyšio sampratą. Pagal tai, kaip BK 230 str. 4 d. reglamentuoja kyšio sampratą, yra pagrįstų abejonių ar tokia plati kyšio samprata nesuteiks galimybių piktnaudžiauti baudžiamąja teise ir pripažinti veikas kyšininkavimu, kurios realiai nėra susietos su neteisėtais tarnybiniais veiksmais ir iš esmės nėra korupcinio pobūdžio (Abramavičius, Švedas, 2015, p. 45).

Atlikta prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų apklausa (Priedas Nr. 1) parodė, kad didžioji dalis respondentų (87 proc.) mano, kad esamas kyšininkavimo reglamentavimas (BK 225 str. ir BK 230 str.), kyšininkavimų tyrimui esminės įtakos neturi. Kita vertus, atviru klausimu paprašius respondentų įvardinti ar yra kažkokių konkrečių teisinių normų, kurių taikymas apsunkina kyšininkavimo tyrimus, kaip didžiausia problema buvo įvardintos ne teisinės normos, bet chaotiška ir greitai besikeičianti teismų praktika kyšininkavimo bylose. Taip pat, vienas iš respondentų pažymėjo, kad labiau apibrėžtas ir sukonkretintas kyšininkavimo teisminis išaiškinimas padėtų efektyviau atlikti kyšininkavimo tyrimus. Respondentas pažymi, kad, pavyzdžiui, bylose dėl piktnaudžiavimo (BK 228 str.), teismai jau yra atkreipę dėmesį į kaltinamiesiems pareikštų kaltinimų ydingumą, kai iš kaltinimo turinio nėra aiškumo, kokias konkrečiai teisės normas pažeidė kaltinamasis. Įvertinus tokius respondentų atsakymus galima daryti išvadą, kad teismų praktika dėl kitų korupcinio pobūdžio veikų, kaip pavyzdžiui piktnaudžiavimo, yra geriau išaiškinusi baudžiamojo įstatymo normų taikymą, nei kyšininkavimo bylose.

Atlikta kyšininkavimo sampratos kaitos ir raidos analizė parodė, kad šiai dienai kyšininkavimo samprata yra labai plati. Ji apima tiek valstybės tarnautojo, tiek jam prilygintino asmens veiksmus, kuriais pastarasis savo ar kitų naudai, pats ar per tarpininką pažadėjo ar susitarė priimti kyšį (materialią ar nematerialią naudą), reikalavo arba provokavo jį duoti arba jį priėmė, už teisėtą arba neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus arba už išimtinę padėtį ar palankumą. Galima teigti, kad įstatymų leidėjui

sukonkretinus ir tiksliau apibrėžus BK 230 str. pateiktą kyšio sampratą, bei nacionaliniame baudžiamajame įstatyme įtvirtinus baudžiamąją atsakomybę už kyšininkavimą visiems privačiame sektoriuje dirbantiems asmenims, būtų palengvinta našta teismams formuojant teismų praktiką. Tuo tarpu, suvienodinta, nuosekli ir neprieštaringa teismų praktika kyšininkavimo bylose, padėtų kyšininkavimo tyrimus atlikti efektyviau ir kokybiškiau.

1.2. Kyšininkavimo baudžiamosios teisės charakteristika

Baudžiamąją justicinę nusikalstamų veikų charakteristiką sudaro visuma žinių apie konkrečią nusikalstamą veiką. A. Gorbatkov, išanalizavęs kitų kriminalistikos mokslininkų darbus, rekomenduoja išskirti keturis baudžiamosios justicinės nusikalstamų veikų charakteristikos struktūrinius elementus: baudžiamoji teisinė nusikalstamų veikų charakteristika, baudžiamoji procesinė nusikalstamų veikų charakteristika, kriminologinė nusikalstamų veikų charakteristika ir kriminalistinė nusikalstamų veikų charakteristika. Bendra visų šių charakteristikų informacija, leidžia veiksmingiau atskleisti ir tirti nusikalstamas veikas, prevenciškai užkirsti joms kelią bei efektyviau nagrinėti bylas teisme (Gorbatkov, 2011, p. 479). Šiame skyriuje toliau bus apžvelgiamas vienas iš šių elementų: kyšininkavimo baudžiamosios teisės charakteristika.

Kaip yra pažymėta teismų praktikoje, įvairūs objektyvūs ir subjektyvūs nusikalstamos veikos požymiai lemia veikos pavojingumą. Pagrindinis vaidmuo tenka objektyviesiems požymiams, t. y. padarytos veikos pobūdžiui, padariniams, vietai, laikui ir kitoms aplinkybėms. Taip pat reikšmingi ir subjektyvūs požymiai – kaltė, tikslas, motyvai. Nusikalstamos veikos pavojingumas apibūdinamas pavojingumo pobūdžiu ir pavojingumo laipsniu. Pavojingumo pobūdis yra kokybinė nusikalstamos veikos charakteristika, o pavojingumo laipsnis išreiškia kiekybinę nusikalstamos veikos charakteristiką. Pavojingumo laipsnį lemia daugelis faktorių, tai ir nusikalstamos veikos padarymo būdas, motyvai, tikslai bei kitos aplinkybės (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Vertinant kyšininkavimo pavojingumo laipsnį, BK šį nusikaltimą reglamentuoja kaip apysunkį (BK 225 str. 1 d.) arba sunkų (BK 225 str. 2 d. ir 3 d.), todėl vertinant kyšininkavimą kitų nusikaltimų, numatytų BK, kontekste, tai nėra didžiausią grėsmę visuomenei sukianti veika. Kita vertus, pastaraisiais metais, ši veika vis labiau kelia šalies gyventojų pasipiktinimą, apie ją ir jos žalą vis daugiau diskutuojama žiniasklaidoje bei keliami klausimai ar šiai veikai užkardyti Lietuvos Respublikoje yra pasitelkiamos veiksmingos priemonės.

Baudžiamąją teisinę kyšininkavimo charakteristiką sudaro šios nusikalstamos veikos sudėties požymiai (objektas/dalykas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė) bei kvalifikavimas. Kyšininkavimų tyrimui informacija apie sudėties požymius yra svarbi tuo aspektu, kad tai tyrėjams leidžia atskirti ar buvo padarytas kyšininkavimas ar kita nusikalstama veika bei ją kvalifikuoti.

Šiai dienai BK 225 str. 1 d. kyšininkavimą reglamentuoja kaip valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai paties ar per tarpininką pažadėjimas ar susitarimas priimti kyšį arba reikalavimas ar provokavimas duoti kyšį arba priėmimas kyšio už teisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus arba už išimtinę padėtį ar palankumą. Taip pat šio straipsnio 2 d. ir 3 d. numato šios veikos kvalifikuotas sudėtis. BK 225 str. 2 d. yra taikoma, jei kyšis susitariamas, pažadamas priimti, reikalaujamas ar provokuojamas duoti už neteisėtą veikimą ar neveikimą, o 3 d. taikoma, jei kyšis yra didesnis nei 250 MGL. BK 225 str. 4 d. numato privilegijuotąją kyšininkavimo sudėtį, kai veika laikoma mažiau pavojinga, kadangi kyšio dydis neviršija 1 MGL (Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Atlikta Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – IRD) statistinių duomenų analizė (Lentelė Nr. 1), parodė, kad daugiausiai yra užregistruojama kyšininkavimo veikų padaromų pagal BK 225 str. 1 d. sudėtį (48 proc.) ir pagal BK 225 str. 2 d. sudėtį (30 proc.). Pagal BK 225 str. 3 d. ir 4 d. užregistruojama, atitinkamai, 10 ir 12 proc. iš visų kyšininkavimo veikų. Tai rodo tendencijas, kad dažniausiai pasitaikančios kyšininkavimo veikos yra už teisėtą veikimą ar neveikimą, kai kyšio dydis buvo tarp 1 ir 250 MGL.

1 lentelė. Užregistruotos kyšininkavimo (BK 225 str.) veikos 2016-2023 m.

Metai	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Viso
Užregistruota kyšininkavimo atvejų	62	86	38	76	86	133	131	41	641
Pagal BK 225 str. 1 d.	7	46	18	33	31	86	70	15	306
Pagal BK 225 str. 2 d.	30	22	14	20	37	35	19	15	192
Pagal BK 225 str. 3 d.	9	4	4	9	13	4	13	8	64
Pagal BK 225 str. 4 d.	4	14	2	14	5	8	29	3	79

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys. Prieiga per internetą: <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1>

Baudžiamąją teisine prasme, nusikalstamos veikos objektas tai teisiniai gėriai, kuriuos saugo įstatymas ir į kuriuos kėsiamasi atliekant tam tikrą nusikalstamą veiką.

Minimi teisiniai gėriai gali priklausyti žmogui (sveikata, gyvybė, nuosavybė) arba visai visuomenei (valstybės finansų sistema, ekonomika, viešasis interesas) (Švedas et al., 2019, p. 185). Taigi, siekiant atskirti ar tam tikras visuomenės interesas yra baudžiamosios teisės objektas, svarbu įvertinti ar jį saugo baudžiamasis įstatymas ir ar jam buvo padaryta ar grėsiė reali žala.

Objektas. Neretai atitinkamos veikos objektas nustatomas pagal tai, kaip BK yra pavadintas skyrius, kuriame yra įtvirtinta veikos sudėtis. Tačiau toks objekto nustatymas ne visuomet yra teisingas, kadangi neretai pritrūksta konkretumo, kokiam visuomenės gėriui yra padaroma žala. BK kyšininkavimas yra viena iš XXXIII skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“ veikų. Reiktų pažymėti, kad priklausomai nuo to koks subjektas padarė kyšininkavimo veiką, skirsis ir į kokį visuomenės gėrį bus pasikėsintą. Kyšininkavimo atveju, kai subjektas yra valstybės tarnautojas, yra pažeidžiamas visuomenės pasitikėjimas valstybės tarnyba. Asmuo, kuris davė kyšį, gauna išskirtines privilegijas, prieš tuos, kurie jo nedavė. Todėl tai daro žalą lygiateisiškumui, teisingumui, valstybingumo pagrindams ir pan. Tuo tarpu kai kyšininkavimą atlieka ne valstybės tarnautojas, o jam prilygintinas asmuo, yra pažeidžiamas sąžiningumas įgyvendinant viešąjį interesą (Pakštaitis, 2004, p. 45).

Atskleistas kyšio priėmimo faktas skatina žmonių nepasitikėjimą ne tik konkrečiu kyšio ėmėju, tačiau ir visu sektoriumi, kuriame pastarasis užima tam tikras pareigas. Valstybės tarnyboje klestinti bet kokia korupcinio pobūdžio veikla gali lemti tokių įstaigų bei institucijų egzistavimo esmės praradimą, nes, jeigu yra išaukštinami kyšį davusių asmenų interesai, jos negali veikti viešojo intereso naudai.

Analizuojant nusikalstamos veikos objektą, svarbu atskirti ir nusikalstamos veikos dalyką. Pastarasis gali būti apibrėžiamas kaip tam tikras konkretus, materialiojo pasaulio daiktas, kurį veikiant yra padaroma žala arba kyła grėsmė jai atsirasti, kažkuriam iš teisinių gėrių (Švedas et al., 2019, p. 193).

Dalykas. Kyšininkavimo dalykas yra kyšis. Kadangi būtent jo paėmimas, reikalavimas ar prašymas duoti ir pan., padaro žalą anksčiau aptartam kyšininkavimo objektui. BK 230 str. 4 dalis nurodo, kad kyšis yra bet kokios turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui (materialios ar nematerialios, turinčios ekonominę vertę rinkoje ar tokios vertės neturinčios) forma išreikštas neteisėtas ar nepagrįstas atlygis už pageidaujamą valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens teisėtą ar neteisėtą veikimą arba neveikimą vykdant įgaliojimus (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74..., 2011).

Iki 2011 metų, BK nebuvo įtvirtintos kyšio sampratos, todėl apie ją buvo galima spręsti iš teisinės doktrinos arba teismų praktikos. BK įvesta kyšio sąvokos apibrėžimas yra pakankamai problematiškas, dėl to atsiranda sąvokos interpretacijos, trukdančios tiksliai apibrėžti ir įvertinti kas gali būti laikoma kyšiu.

LAT praktikoje yra pateikiamas išaiškinimas, kad kyšio, kaip turinio atlygio materialus pavidalas ir teisinis įforminimas gali būti įvairus (pavyzdžiui, tariamieji ar tikri civiliniai sandoriai su paperkamuojū). Pripažįstant atlygį kyšiu svarbu tai, ar šis atlygis, nebūdamas oficialiai reglamentuojamų santykių dalis, siejamas būtent su valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens įgaliojimų vykdymu arba jo išimtinė padėtimi ar palankumu. Kyšis, turintis ekonominę vertę rinkoje, gali būti turtas (pinigai, vertybiniai popieriai, akcijos, meno kūriniai ir pan.), taip pat turtingą vertę turinčios paslaugos (nemokamas buto, automobilio remontas ir pan.). Kyšiu gali būti pripažintas tik neteisėtas ar nepagrįstas atlygis, todėl neteisėtumas ar nepagrįstumas yra įrodinėtinos aplinkybės (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.: 2K-111-976/2023).

Objektyvioji pusė. Kiekviena nusikalstama veika pasireiškia tam tikru būdu išoriškai. Objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai yra numatyti atitinkamos normos dispozicijoje. Žmogus negali nusikalsti mintimis, idėjomis, todėl padaryti nusikalstamos veikos yra neįmanoma be išorinės išraiškos (Piesliakas, 2006, p. 205). Lietuvos Aukščiausiojo teismo bylų analizė parodė, kad teismų praktikoje yra skiriami 5 kyšininkavimo objektyvieji požymiai: 1) kyšio priėmimas, 2) pažadas jį priimti, 3) susitarimas jį priimti, 4) reikalavimas jį duoti, 5) provokavimas jį duoti. Šie požymiai įstatymo dispozicijoje suformuluoti kaip alternatyvūs, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad būtų padaryta bent viena šių veikų (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Neretai dėl įstatymo lakoniškumo gali kilti dvejonų, kokie realiaame gyvenime atlikti veiksmai patenka į kyšininkavimo veikos dispoziciją. A. Gutauskas vadovėlyje „Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis“ pažymi, specifiškumus, būdingus kiekvienam iš alternatyvių kyšio priėmimo veiksnių. Anot autoriaus, pažadėjimas priimti kyšį yra atitinkama forma išreikštas sutikimas patenkinti davėjo interesus ir priimti kyšį už tai. Pažadėjimas turi būti realus, o ne tariamas, todėl yra būtina sąlyga, kad asmuo iš tikrųjų ketino priimti kyšį. Susitarimas priimti kyšį iš esmės reiškia tą patį pasižadėjimą. Reikalavimas duoti kyšį tai yra tam tikra forma (žodžiu, raštu ar veiksmu) informavimas, kad asmens interesus bus patenkintas tik gavus kyšį. Kyšio pareikalauta gali būti tiek atvirai, tiek duodant kažkokias užuominas. Taip pat reikalavimas turi būti realus, t.y. susijęs

su kyšininkavimo subjekto tikru ketinimu gauti kyšį už savo tam tikrą veikimą ar neveikimą. Provokavimas duoti kyšį, tai yra tam tikras netiesioginis kito asmens skatinimas duoti kyšį. Taip pat būtinas realumo aspektas, t.y. valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo iš tikrųjų turi ketinimą gauti kyšį. Provokavimo baigtumas yra siejamas su momentu, kai potencialiam papirkėjui yra leidžiama suvokti kokią jam būtų naudą, jei jis duotų kyšį (Gruodytė et al., 2022, p. 212-213).

Subjektas. Analizuojant kyšininkavimo subjektą, svarbu pažymėti, kad tai yra specialusis subjektas – valstybės tarnautojas arba jam prilygintinas asmuo. Taip pat kyšininkavimo subjektu gali būti ir juridinis asmuo. Kyšininkavimo subjekto sąvoka yra įtvirtinta BK 230 str. 1, 2 ir 3 d. Valstybės tarnautojai tai yra valstybės politikai, pareigūnai, teisėjai, valstybės tarnautojai pagal Valstybės tarnybos įstatymą ir kiti asmenys, kurie, dirbdami arba kitais pagrindais, kuriuos numato įstatymas, eidami pareigas valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose, atlieka valdžios atstovo funkcijas arba turi administracinius įgaliojimus, taip pat oficialūs kandidatai į šias pareigas. Valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris, nesvarbu, koks jo statusas pagal užsienio valstybės ar tarptautinės viešosios organizacijos teisės aktus, atlieka valdžios atstovo funkcijas, įskaitant teismines, turi administracinius įgaliojimus arba kitaip užtikrina viešojo intereso įgyvendinimą dirbdamas ar kitais pagrindais eidamas pareigas užsienio valstybės ar ES institucijoje ar įstaigoje, tarptautinėje viešojoje organizacijoje arba tarptautinėje ar ES teisminėje institucijoje, arba juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje, kuriuos kontroliuoja užsienio valstybė, taip pat oficialūs kandidatai į šias pareigas. Taip pat, valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba arba kitais įstatyme numatytais pagrindais eina pareigas viešajame arba privačiajame juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje arba verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas, taip pat arbitras arba prisiekusysis (Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Pirmoji problema, kylanti iš tokio reglamentavimo, yra tai, kad baudžiamasis įstatymas nenurodo kas yra atitinkami administraciniai įgaliojimai ir kokios yra bendrai ribos, kada asmuo atitinka šį subjekto apibūdinimą. Todėl LAT yra išaiškinęs, kad sprendžiant klausimą, ar asmuo BK 230 str. prasme laikytinas valstybės tarnautojui prilyginamu asmeniu, nepakanka vien tik to, kad toks asmuo formaliai atitiktų BK 230 str. 3 d. įvardytus požymius. Taip pat turi būti nustatyta, kad tokia asmens veikla yra susijusi su viešojo intereso užtikrinimu ir šios veiklos nevykdymas ar netinkamas vykdymas reikštų

viešojo intereso pažeidimą (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Antroji problema, kyla dėl to kaip BK apibrėžia valstybės tarnautojui prilygintą asmenį – įstatymų leidėjas nėra pilnai įgyvendinęs 1.1 poskyryje aptarto ES pamatinio sprendimo dėl Korupcijos privačiame sektoriuje. Net ir papildžius BK 230 straipsnį trečiaja dalimi, ratas asmenų, patenkančių į šį reguliavimą, vis tiek yra gana siauras, nes dirbantieji privačiose įmonėse užima labai įvairias pozicijas. Dėl to, remiantis dabartiniu teisiniu reguliavimu, ne visi iš jų gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn už kyšininkavimą. Tai sukelia problemas pradėti tyrimą dėl kyšininkavimo, jei asmuo neatitinka subjekto požymių, nors jo atlikta veika atitinka visus kyšininkavimo požymius.

Atsakant į klausimą kokie privataus sektoriaus darbuotojai gali būti priskirti valstybės tarnautojui prilygintam asmeniui, LAT jurisprudencija yra pažymėjusi, kad:

- juridinio asmens vadovas ar darbuotojas gali būti prilygintas valstybės tarnautojui, bet tokia išvada turi būti daroma įvertinus ne tik einamų pareigų atitikimą BK 230 str. išvardintiems požymiams, bet ir jo padarytų veiksmų reikšmingumą viešiesiems interesams ar valstybės tarnybai (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje);

- viešieji interesai (įstatymo saugoma vertybė) gali būti suprantami taip, kad ne tik valstybės tarnautojai, bet ir kiti viešojo ar net privataus sektorių darbuotojai, įgalioti spręsti įvairius visuomenei svarbius klausimus, darytų tai teisingai, nešališkai, įstatymų nustatyta tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje);

- asmens, kuris turi teisę veikti banko ar kredito įstaigos vardu, veikos, susijusios su veikimu ar neveikimu priešingai banko ar kredito įstaigos interesams, gali pakenkti jų autoritetui ir pakirsti pasitikėjimą bankų sistema, kas vertintina kaip viešojo intereso pažeidimas. Dėl to, pavyzdžiui, komercinio banko padalinio vadovas, kredito unijos administracijos vadovas, gali būti prilyginti valstybės tarnautojui (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje).

Subjektyvioji pusė. Nusikalstamos veikos subjektyvioji pusė parodo asmens darančio nusikalstamą veiką psichinį santykį su daroma pavojinga veika. Objektivesiems nusikalstamos veikos požymiams nurodant išorinę nusikalstamos veikos pusę, subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai nurodo vidinę asmens būseną. Baudžiamosios teisės doktrinoje išskiriami trys pagrindiniai nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės požymiai: kaltė, motyvas ir tikslas (Abramavičius et al., 2003, p. 200).

Kyšininkavimo kaltės forma gali būti tik tiesioginė tyčia, kadangi kyšis yra imamas, reikalaujamas, provokuojamas duoti ir pan., tik už kažkokį konkretų valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens veikimą arba neveikimą. Taigi, kyšininkavimo subjektas supranta už ką ima, prašo ar reikalauja kyšio, bei supranta, kad atlieka teisės uždraustus veiksmus ir nori taip elgtis.

Teismų praktikoje taip pat yra pabrėžta, kad ši veika gali būti padaroma tik veikiant tiesiogine tyčia. Kyšį priimantis asmuo supranta, kad priima kyšį, supranta, kad už kyšį jis įsipareigoja atlikti ar susilaikyti nuo tam tikrų teisėtų veiksmų, ar sudaryti išimtinę padėtį, ar suteikti palankumą, ir nori taip veikti. Kyšio priėmimas pats savaime gali daryti įtaką kaltininko veiksams ar neveikimui, tačiau kiekvienu atveju būtina nustatyti, kad tam tikros turtinės ar asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui priėmimas kaltininko yra suprantamas kaip atlygis jam už konkretų veikimą ar neveikimą, vykdamas įgaliojimus, ar už išimtinę padėtį ar palankumą (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kadangi kaip buvo minėta 1.1 poskyryje, kyšininkavimo veika laikoma baigta nuo to momento, kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo atlieka bent vieną iš alternatyvių veiksmų, kurie sudaro kyšininkavimo objektyviąją pusę, šios veikos sudėtis yra formali. Pavyzdžiui, Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2004 m. birželio 29 d. nuosprendžiu S. B. ir A. B. nuteisti už tai, kad, būdami valstybės tarnautojai policijos pareigūnai, už neteisėtą neveikimą administracinio teisės pažeidimo protokolo nesurašymą pareikalavo kyšio iš M. M. Pastarasis kyšį davė atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, bet teismas nustatė, kad kyšis buvo priimtas prieš tai jo pareikalavus kaltinamiesiems, todėl nusikalstamą veiką kvalifikavo pagal BK 225 straipsnio 2 dalį kaip baigtą kyšininkavimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga).

Kyšininkavimą gali būti sunku atriboti nuo kai kurių kitų korupcinių veikų. Teisinėje literatūroje išskiriama, kad dažniausiai gali kilti problemų atribojant kyšininkavimą nuo prekybos poveikiu arba piktnaudžiavimo. Baudžiamosios teisės doktrinoje yra išskiriama, kad sunkumų dėl atribojimo ypač kyla tais atvejais, kai tarpininkaujantis asmuo paima ar pažada paimti kyšį ne tik už tai, kad paveiks atitinkamą instituciją ar valstybės tarnautoją, bet ir kyšį perduoda, pažada perduoti kitam asmeniui. Tokiu atveju veika atitinka tiek prekybos poveikiu (BK 226 str.), tiek kyšininkavimu (BK 225 str.) ir papirkimu (BK 227 str.) sudėtis. Esant šiai teisės normų konkurencijai, baudžiamosios teisės mokslininkai daro

išvadą, kad prioritetas turėtų būti suteikiamas BK 226 str., kadangi tai yra specialioji norma. Šiame straipsnyje specialioji aplinkybė yra tarpininkaujančio asmens funkcija paveikti atitinkamą valstybės tarnautoją ar instituciją. Toks pažadas tarsi aktyvina BK 226 str. ir pastarasis nurungia BK 225 ir BK 227 str. (Gruodytė et al., 2022, p. 227-228).

Teismų praktikoje taip pat yra nustatyta kaip spręsti kliūtis atribojant kyšininkavimą (BK 225 str.) nuo piktnaudžiavimo (BK 228 str.). Jeigu valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo gauna turtines vertybes ar paslaugas, kurias kitas asmuo jam perduoda ar suteikia ne už konkrečių veiksmų atlikimą (ar neatlikimą) vykdant įgaliojimus, tokia veika, atsižvelgiant į kitas nustatytas bylos aplinkybes, kvalifikuojama pagal BK 228 straipsnį kaip piktnaudžiavimas. Pagal įstatymų leidėjo logiką savanaudiškas piktnaudžiavimas, numatytas BK 228 str. 2 d., nėra kyšininkavimas; piktnaudžiavimo atveju gaunama nauda, tačiau ne ją priimant, pažadant, susitariant priimti, reikalaujant ar provokuojant duoti kitą asmenį ir už tai neatliekant jokių teisėtų ar neteisėtų veiksmų (ar neveikiant) kito asmens naudai, kyšiu nelaikomas asmens papirkinėjimas tikintis įgyti jo palankumą, gauti kokią nors paramą, išvengti galimų nemalonumų ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Šiame poskyryje buvo aptarti kyšininkavimo sudėties požymiai, kvalifikavimas bei kyšininkavimo atskyrimas nuo kitų korupcinio pobūdžio veikų ir problematika. Manytina, kad kyšininkavimų tyrimuose, nustatant kyšininkavimo veikos padarymą, iššūkis gali kilti tam tikrais atvejais atskiriant ar padaryta veika atitinka BK 225 ar BK 226 ar BK 228 str. numatytus veikos požymius.

1.3. Kyšininkavimo kriminalistinė charakteristika

Tiriant nusikalstamą veiką, be baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso žinių, labai svarbią reikšmę turi ir kriminalistinės žinios. Todėl kriminalistinė nusikalstamų veikų charakteristika, yra pagrindinis įrankis, padedantis tyrėjams sėkmingai atskleisti ir ištirti nusikalstamas veikas.

Kol kriminalistikos moksle terminas „kriminalistinė nusikalstamų veikų charakteristika“ nebuvo suformuotas, buvo analizuojami atskiri elementai: nusikaltimo situacijos, nusikaltimo darymo dalykas ir t.t. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos, kaip atskiros kriminalistikos mokslo dalies užuomazgos atsiranda jau XIX a. pabaigoje. Pavyzdžiui, kaip nurodo J. Baltrūnienė kolektyvinėje monografijoje „*Quo vadis, kriminalistika?*“, XIX a. vienas iš teisės psichologijos ir kriminalistikos pradininkų Hansas Grosas, knygoje „Teismo tardytojo vadovas kaip kriminalistikos sistema“ aprašė įvairius nusikaltėlių veiksmus ir jų maskavimosi būdus (Baltrūnienė, 2023, p. 304).

Vieningo apibrėžimo kas yra kriminalistinė nusikalstamų veikų charakteristika šiai dienai nėra. Autoriai nagrinėjantys šią temą dažnai pateikia panašias, tačiau ne vienodas kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos sampratas.

Autoriai S. Kuklianskis ir S. Matulienė 2002 metų straipsnyje „Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata“ apžvelgę užsienio autorių darbus, kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką aiškina kaip visumą arba sistemą kriminalistiškai svarbių savybių, kurios padeda atskleisti nusikalstamos veikos padarymo procesą ir dėsningumus. Kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos struktūrą šie autoriai siūlo išvesti iš nusikalstamos veikos sudėties ir transformuoti kriminalistiniu aspektu, bei pažymi, kad ją sudaro, nusikaltimo būdas, nukentėjusysis arba dalykas, į kurį yra kėsinamasi, nusikaltimo situacija, bei asmuo, kuris padarė nusikalstamą veiką (Kuklianskis, Matulienė, 2002, p. 62). Vėliau, 2022 metais išleistoje kolektyvinėje monografijoje, autorė S. Matulienė, vardindama kriminalistiškai svarbius požymius, kurių visuma sudaro kriminalistinę charakteristiką, pabrėžia, kad, jie ne tik išryškina pačią veiką, jos padarymo mechanizmą, bet svarbiausia, parodo esamus dėsningumus tarp visų charakteristikos elementų. Taip pat autorė kriminalistinę charakteristiką apibūdina kaip pagrindą, numatyti pagrindines kriminalinės žvalgybos ir ikiteisminio tyrimo subjektų profilaktinės veiklos kryptis, panašaus pobūdžio nusikalstamosiose veikose (Matulienė, Novikovienė, 2022, p. 93).

Manytina, kad šiai dienai aiškiausia kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos apibrėžimą Lietuvos teisinėje doktrinoje pateikia A. Gorbatkov. Jis pažymėdamas, kad nesant vieningos nuomonės dėl kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos, nurodo, kad tikslingiausia ją apibūdinti būtų kaip susistemintą informacijos visumą apie nusikalstamą veiką/as, kuri būtų kriminalistiniu požiūriu svarbi ir turėtų pažintinę tiriamąją reikšmę. Autorius išskiria ir elementus iš ko susidaro susisteminta informacija apie nusikalstamą veiką, tai yra informacija apie: 1) nusikalstamos veikos būdą; 2) nusikalstamos veikos aplinką; 3) nusikalstamos veikos subjektą ir 4) duomenys apie nukentėjusįjį ir/arba nusikalstamos veikos objektą (dalyką) (Gorbatkov, 2011, p. 480).

Atsižvelgiant į kyšininkavimo specifiką, šiame darbe kriminalistinė kyšininkavimo charakteristika bus nagrinėjama analizuojant šiuos elementus: kyšininkavimo būdas, kyšininkavimo subjektas, kyšininkavimo aplinka bei kyšininkavimo objektas/dalykas. Kriminalistiniu požiūriu, nusikalstamos veikos būdas yra visumos veiksmų, kuriais rengiamasi padaryti, daroma arba slepiama padaryta nusikalstama veika, sistema (Gorbatkov, 2001, p. 19). Ši informacija laikoma vienu iš esminių nusikalstamų veikų charakteristikos elementų, kuriuos turi visos nusikalstamos veikos.

Būdas. Nors nusikalstamų veikų darymo būdai skiriasi nuo pačių nusikalstamų veikų pobūdžio, objektų į kuriuos kėsinamasi, vietos, laiko, bei esamos situacijos, taip pat nuo nusikaltėlio ryšio su kėsiniamosi objektu, ar jis veikia vienas ar bendrininkaujant, taip pat būdo pasirinkimas priklauso ir nuo paties nusikaltėlio fizinių, psichologinių gebėjimų, jo turimų žinių, ankstesnės patirties ir t.t. Tačiau, pagal konkrečiai nusikalstamai veikai būdingus, dažniausiai pasikartojančius aspektus, galima sukurti atitinkamo nusikaltimo kriminalistinį vaizdą (Kazlauskas, 1985, p. 264).

Analizuojant konkrečiai kyšininkavimo padarymo būdus, svarbu pažymėti, kad ši nusikalstama veika apima ne tik pačius jos atlikimo veiksmus, tačiau neretai šiai veikai atlikti yra padaromi ir parengiamieji veiksmai, pvz.: suorganizavimas, kokia forma kyšis bus perduotas, arba suderinami veiksmai kur ir kuriuo metu kyšis bus paimtas ir t.t. Taip pat po kyšininkavimo fakto, gali būti atliekami ir veiksmai, siekiant šį nusikaltimą paslėpti: pavyzdžiui, nusikalstamą veiką padarę asmenys apsimeta, kad niekada nėra susitikę, arba yra sunaikinami telefonai ar kitos ryšio priemonės per kurias buvo komunikuojama ir tariamasi dėl kyšio paėmimo veiksmų, arba slepiamas pats kyšis ir t.t. Atliktos apklausos respondentų atsakymai parodė, kad dažniausiai pagrindai pradėti iki teisminį tyrimą dėl kyšininkavimo yra nustatomi veikos vykdymo (60 proc.) ir pasirengimo (27 str.) stadijose.

Pastebima, kad kartais besiginantys nuo kaltinimo kyšininkaujant, argumentuoja, kad sandoris tarp kaltinamojo kyšininkavimu ir papirkėjo, negali būti laikomas kyšiu, kadangi jis sudarytas oficialiai, remiantis civilinės teisės nuostatomis ir todėl yra teisėtas. Tačiau, toks argumentas iškreipia kyšininkavimo normos esmę, kadangi kyšio neteisėtumas išvedamas, ne iš to kokių būdu jis perduodamas, bet iš sąsajų su kyšį gaunančio asmens įgaliojimų vykdymu (Gruodytė et al., 2022, p. 210). Todėl, institucijoms, vykdančioms baudžiamąjį persekiojimą dėl galimo kyšininkavimo, yra svarbu išsiaiškinti ne tik būdus, kuriais buvo tariamasi dėl kyšio (pvz., kaip jis perduodamas ir pan.), tačiau ir atskleisti, ar papirkėjas turėjo tikslą iš valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens gauti tam tikrą naudą, o kyšio ėmėjas turėjo tikslą pasipelnyti atlikdamas tam tikrus teisėtus ar neteisėtus veiksmus.

Kyšininkavimo specifiką lemia ir tai, kad kyšis gali būti gaunamas atvirai, pvz., kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo, paima tam tikrą pinigų sumą mainais už tai, kad atliktų tam tikrus veiksmus palankius kyšio davėjui. Tačiau gan dažnas būdas yra užmaskuoto kyšio ėmimas. Teisės doktrinoje yra išskiriami tokie kyšio maskavimo pavyzdžiai: kyšis gaunamas dovanos pavidalu, padengiant neegzistuojančią paskolą, parduodant prekes sumažintomis kainomis, sudarant fiktyvias civilines sutartis, pagerinant tam tikrą situaciją valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens šeimos nariams ar

artimiesiems, sukuriant specialius fondus ir juos finansuojant ir pan. (Krikščiūnas, 2013, p. 702 – 703).

Remiantis atlikta bylų analize ir jose išdėstytomis kyšininkavimo aplinkybėmis, galima išskirti ir tokius kyšio maskavimo būdus: perduodant kyšį per trečią asmenį (pvz., UAB), įforminant kyšį kaip namų remontą, paramą viešajai įstaigai ar skolą (bylos Nr. 1-55-491/2017, 1-11-651/2019, 1-87-256/2015, 1-86-397-2020). Be to, apklausos respondentai taip pat minėjo, jog plačiai naudojami apsimestiniai sandoriai, kyšis maskuojamas kaip parama ar prisidengiama skola bei jos gražinimu. Tai rodo, kad kyšio maskavimo būdai, nepaisant naujų technologijų, kurios galėtų padėti slėpti pinigų srautus (pvz., kriptovaliutos), išlieka panašūs ir iki šiol.

Atlikus kyšininkavimo bylų analizę pagal kyšininkavimo trukmę, planavimo veiksmus ir nusikalstamų veikų arba tiriamųjų asmenų skaičiaus gausą, būtų galima išskirti du kyšininkavimo būdų tipus: sisteminis ir pavienis kyšininkavimas. Sisteminiai kyšininkavimai išsiskiria tuo, kad jie yra iš anksto bent preliminariai suplanuoti, kyšis yra imamas pakartotinai per tam tikrą laiko tarpą. Taip pat, tokio pobūdžio bylose yra tiriamos sudėtingos kyšininkavimo schemas, kurioms atskleisti neretai prireikia ne tik teisinių, tačiau ir kitų sričių specialiųjų žinių (Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos veiklos ataskaita, 2023). Pavieniams kyšininkavimams būdinga tai, kad jie atliekami dažniausiai impulsyviai, nereikalauja išankstinio pasiruošimo ir planavimo, o kyšis būna mažesnės vertės. Tarp bylų įtrauktų į analizę, sisteminio ir pavienio kyšininkavimo atvejai pasiskirsto apytiksliai po lygiai.

Atlikta kyšininkavimo bylų analizė parodė, kad dažniausiai pasitaikantys kyšininkavimo būdai yra:

- Valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo veikia sistemingai ir pagal iš anksto numatytą kyšininkavimo modelį, tam, kad tiesiogiai galėtų imti kyšį už teisėtą veikimą (43 proc. visų nagrinėtų bylų). Gali būti, kad šiais atvejais asmenys, iš kurių prašoma kyšio, net nesuvokia, kad jų sumokėti pinigai yra kyšis, bet mano, kad tai tam tikras papildomas mokestis. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-25-1020/2019, valstybės tarnautojai, Vilniaus teritorinės muitinės inspektoriams, per 1,5 metų laikotarpį, savo ir kitų bendrininkų naudai paėmė ne mažesnę kaip 595,32 EUR dydžio kyšį už teisėtą veikimą vykdant įgaliojimus. Kaltinamieji iš muitiniam tikrinimui pateikusius dokumentus asmenų rinko neteisėtai ir niekuo nepagrįstas rinkliavas. Iš viso buvo nustatyti septynių įmonių atstovai, kurie kaltinamiesiems mokėjo neteisėtą atlygį už greitesnį muitinės procedūrų atlikimą, muitinės pareigūnų palankumą atliekant muitinės procedūras

ir pan. (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Toks sisteminis kyšininkavimo būdas gali būti atliekamas ir kyšį imant iš vieno asmens, tačiau kurį laiką vis „primenant“ asmeniui, kad jam nustojus teikti neteisėtą atlygį, jam palankūs sprendimai nebebus priimami. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-357-1049/2023, valstybės tarnautojas, Kauno miesto savivaldybės administracijos direktorius, už palankumą ateityje bei teisėtą savo veikimą vykdant įgaliojimus numatytus Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme, iš UAB „Autokasta“ vadovo ir akcininko tiesiogiai reikalavo ir paėmė didesnės nei 250 MGL vertės kyšį. Pirmoji kyšio dalis buvo priimta darbo kabinete, o kyšininkas, toliau tęsdamas savo nusikalstamus veiksmus, reikalavo, kad likusios kyšio dalys būtų įdėtos į jo pašto dėžutę, iš kurios jis vėliau pinigus pasiimdavo. Tokią sumą kyšininkas paimti buvo suplanavęs iš anksto, jos sistemingai siekė, reikalavo ir priėmė įvairaus dydžio sumas, tokiu būdu savanoriškai veikė iki suėmimo (Kauno apygardos teismo 2023 m. lapkričio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

- Valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo nusprendžia pasinaudoti savo padėtimi, ir sistemingai iš vieno ar kelių asmenų reikalauja kyšio už savo neteisėtą veikimą. Siekiant užmaskuoti savo nusikalstamą veiklą, tam pasitelkia tarpininką arba kyšį perima netiesioginiu būdu (15 proc. visų nagrinėtų bylų). Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-169-579/2017, prokurorė sugalvojo nusikalstamą planą kaip jos kontroliuojamame ikiteisminiame tyrime iš įtariamojo išsireikalauti kyšio. Tuo tikslu į pagalbą buvo pasitelktas trečias asmuo, kuriam buvo nurodyta sužinoti, ar įtariamasis sutinka sumokėti kyšį už jam palankių procesinių sprendimų priėmimą baudžiamojoje byloje. Prokurorėi sužinojus, kad įtariamasis nesutinka mokėti kyšio, buvo duoti nurodymai ikiteisminiame tyrime pateikti įtarimus ir atlikti kratas bei kitus proceso veiksmus, o atlikus šiuos veiksmus, su trečiuoju asmeniu sutarė pareikalauti didesnės negu 250 MGL vertės kyšio už palankių procesinių sprendimų priėmimą ikiteisminiame tyrime ir šio tyrimo nutraukimą (Kauno apygardos teismo 2017 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

- Valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo iš anksto neplanuoja imti kyšio, apie tai su nieku nesitaria, tačiau gavę pasiūlymą už neteisėtą atlygį atlikti neteisėtą neveikimą su tuo sutinka ir tiesiogiai priima kyšio dalyką (13 proc. visų nagrinėtų bylų). Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-45-530/2023, įtariamasis būdamas valstybės tarnautoju įkalbėtas kolegos sutiko tiesiogiai priimti neteisėtą atlygį už savo neteisėtą neveikimą, praleidžiant per muitinės kelio postą bendradarbio nurodytą transporto

priemonę, kurioje jis žinojo esant neteisėtai gabenamas akcizais apmokestinamas prekes (Kauno apygardos teismo 2023 m. sausio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

- Valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo veikia pagal iš anksto numatytą kyšininkavimo modelį, kuris tęsiasi ilgą laiką, kyšio reikalauja tiesiogiai už neteisėtą neveikimą, tam, kad kyšio davėjas būtų atleistas nuo tam tikros, jam grėšiančios atsakomybės (10 proc. visų nagrinėtų bylų). Kyšininkas savo veiksmais leidžia suprasti, kad tik papirkėjo suteikta atitinkama nauda, padės jam išvengti grėšiančių nemalonumų. Kyšis įteikiamas grynųjų pinigų forma, atvirai, jo nemaskuojant. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-294-785/2015, statutiniai valstybės tarnautojai, dirbdami Kauno apskrities VPK patruliais, veikdami bendrininkų grupėje, vieno mėnesio laikotarpyje, skirtingomis dienomis, patruliuodami keliuose stabdydavo automobilius ir nurodydavo jų vairuotojams, kad pastarieji pažeidė kelių eismo taisykles. Už tai, kad nebūtų užfiksuotas pažeidimas ir surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas, jie provokavo vairuotojus duoti kyšius, paliekant grynuosius pinigus patrulių automobilyje (Kauno apygardos teismo 2015 m. birželio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

- Valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo nusikalstamą veiką planuoja, tačiau tokią veiką atlieka vieną kartą, jo veiksmuose nėra požymių, kad jis planuotų tokią veiką atlikti sistemiškai. Kyšis šiais atvejais yra imamas tiesiogiai, už neteisėtą veikimą (8 proc. visų nagrinėtų bylų). Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-81-300/2018, įtariamasis būdamas valstybės tarnautojui prilygintinu asmeniu – UAB „X“ direktoriumi, susitarė su kitos įmonės vadovu, kad iš pastarojo paims kyšį už savo neteisėtą veikimą vykdant įgaliojimus, t.y. už tai, kad būtų panaikinta papirkėjo įmonei išrašyta sąskaita už nuotekų užterštumo viršijimą (Šiaulių apygardos teismo 2018 m. rugpjūčio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Atlikta bylų analizė atskleidė, kad kyšininkavimo būdai gali būti labai įvairūs: kyšininkai gali veikti tiek grupėje, tiek atskirai, kyšininkavimas gali vykti tiek sistemingai, tiek būti vienkartinis, kyšio perdavimą gali inicijuoti tiek kyšininkas tiek papirkėjas, tačiau dėl kyšio beveik visada (80 proc. atvejų) tariamasi tiesiogiai. Be to, nors teisės mokslo doktrinoje ir teigiama, kad kyšiai būna maskuojami sudėtingais būdais, bylų analizė parodė, kad tokių atvejų yra tik 20 proc. Tai leidžia teigti, kad apžvelgtose bylose dominuojanti kyšio forma – gryniesiems pinigams perduodami juos tik pridengus.

Pažymėtina, kad kyšininkavimo būdo pasirinkimui įtaką gali daryti ir tarp kelių kyšininkų susiklostantys nusikalstami ryšiai. Teisės mokslo doktrinoje pažymimos tokios galimos situacijos: 1) dėl objektyvių aplinkybių būtini ryšiai be kurių nusikalstamą veiką

padaryti tam tikru būdu būtų neįmanoma; 2) dėl subjektyvių aplinkybių susiklostę ryšiai tarp nusikaltėlių; 3) atsitiktinai susiklostę ryšiai (Gorbatkov, 2023, p. 8). Atlikta baudžiamųjų bylų analizė atskleidė, kad kyšininkavimai dažnai yra atliekami bendrininkaujant (53 proc. visų nagrinėtų bylų). Dažniausia bendrininkavimo forma BK 25 str. 2 d. bendrininkų grupė (87 proc. bylų, kuriuose buvo bendrininkaujama), rečiau pasitaikanti forma – BK 25 str. 4 d. organizuota grupė (4 proc. bylų, kuriuose buvo bendrininkaujama). Dažniausia bendrininkų rūšis BK 24 str. 3 d. vykdytojas (70 proc. bendrininkavimo atvejų), rečiau pasitaikančios rūšys yra BK 24 str. 6 d. padėjėjas (9 proc. bendrininkavimo atvejų) ir BK 24 str. 5 d. kurstytojas (4 proc. bendrininkavimo atvejų). Pastebėtina, kad bendrininkavimas dažniausiai lemia sistemišką kyšininkavimo būdą. Įvertinus bylų analizės rezultatus galima teigti, kad tokia situacija susiklosto todėl, kad kyšininkui ir papirkėjui bendrininkaujant, ikiteisminio tyrimo institucijoms tampa daug sunkiau nustatyti tokios veikos egzistavimą. Taip pat, tokiais atvejais kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo savo pareigas atlieka išvien kartu su kolegomis (pavyzdžiui, policijos patruliai visuomet dirba ne po vieną), kyšininkavimas galimas tik veikiant su kolegomis kartu, kadangi kitu atveju, jie tampa potencialiais pranešėjais/liudytojais.

Subjektas. Kitas kyšininkavimo charakteristikos elementas – kyšininkavimo subjektas. Korupcinio pobūdžio veikose subjektas yra esminis kriminalistinės struktūros elementas ir jo išaiškinimas turi lemiamą reikšmę priimant procesinius sprendimus pirminiame nusikalstamos veikos tyrimo etape (Krikščiūnas, 2013, p. 700). Taigi, galima teigti, kad kriminalistiniu požiūriu kyšininkavimo nusikaltimuose, subjekto nustatymas yra neatskiriamas nuo šių veikų atskleidimo. Kitaip tariant, negali būti situacijos kai nustatomas kyšininkavimas kaip padaryta nusikalstama veika, bet subjektas yra nežinomas.

Kaip buvo aptarta 1.2 šio darbo poskyryje, kyšininkavimų subjektas yra specialusis. Kadangi plačiau apie kyšininkavimo subjekto sampratą jau buvo aptarta praeitime poskyryje, šioje dalyje bus analizuojami tik kyšininkavimo subjekto požymiai iš kriminalistinės pusės.

Atlikus IRD pateiktų duomenų apie kyšininkavimo subjektą (imtis nuo 2016 m. iki 2023 m.) analizę, galima daryti išvadą, kad daugiausiai šią nusikalstamą veiką padaro vyrai (77 proc.). Kyšininkavimu užregistruotų įtariamų moterų yra 21 proc., o juridinių asmenų – 1 proc. Visi užregistruoti asmenys – pilnamečiai, nes pagal šios nusikalstamos veikos pobūdį, nepilnamečiai negali būti kyšininkavimo subjektu.

Vertinant kyšininkavimo subjekto amžių, dažniausiai šį nusikaltimą atlieką 40 m. – 59 m. asmenys (50 proc.); rečiau 30 m. – 39 m. asmenys (21 proc.) ir 60 m. ir vyresni

asmenys (19 proc.), o rečiausiai 21 m. – 29 m. asmenys (10 proc.). Galima teigti, kad vidutinio amžiaus ir vyresni asmenys yra labiau linkę kyšininkauti, nes tokio amžiaus žmonės, valstybės tarnautojai ar jiems prilygintini asmenys, yra turintys daugiau patirties, užimantys didesnės galios pozicijas, bei galintys daryti įtaką savo veiklos srityje. Jauni asmenys, tikėtina, yra mažiau linkę nusikalsti, kadangi pagrindinis jų siekis yra įsitvirtinti tarnyboje, dėl ko jie nesiryžta rizikuoti ir sugriauti savo karjerą.

Kyšininkavimo subjektų išsilavinimo analizė atskleidė, kad dažniausiai šią nusikalstamą veiką padaro asmenys turintys aukštąjį išsilavinimą (75 proc.). Rečiau šią nusikalstamą veiką padaro asmenys turintys aukštesnįjį (6 proc.), profesinį (11 proc.) ar vidurinį (9 proc.) išsilavinimą. Asmenys be išsilavinimo šios nusikalstamos veikos subjektais netampa. Išanalizuotose bylose dažnai sutinkamos tokios kyšininkų pareigybės kaip direktorius, direktoriaus pavaduotojas, skyriaus vedėjas, seniūnas, projektų vadovas, vyr. specialistas (valstybės vardu ar pagal valstybės institucijų suteiktus įgaliojimus sprendimus priimančias asmuo) ir pan., kas nurodo apie aukštą subjektų išsilavinimą. Be to, galima teigti, kad kyšininkavimas yra savotiškai intelektualus nusikaltimas, nes teisėtas ar neteisėtas veikimas ar neveikimas iš savanaudiškų paskatų reikalauja tam tikrų gebėjimų ir specialių žinių, kas lemia, kad dažniau kyšininkauja aukštą išsilavinimą turintys asmenys.

Svarbu pažymėti, kad tiek amžiaus, tiek išsilavinimo rodiklius lemia ir šiuo metu galiojantis įstatyminis reguliavimas, nurodantis, kokius reikalavimus turi atitikti asmenys, siekiantys tapti valstybės tarnautojais. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 9 str. 1 d. yra numatyta, kad valstybės tarnautojo pareigas gali užimti asmenys nuo 18 m. amžiaus ir ne vyresni nei 65 m. asmenys, bei turintys ne žemesnį kaip aukštąjį universitetinį išsilavinimą arba aukštąjį kolegijinį išsilavinimą (Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, 1999). Pastarasis įstatymas numato ir reikalavimą, asmenims norintiems tapti valstybės tarnautojais, būti nepriekaištingos reputacijos. Tai pagrindžia ir atlikta bylų analizė, kuri atskleidė, kad visi kyšininkavimo subjektai buvo neteisti.

Kyšininkavimo bylų analizė, taip pat atskleidė kokiose įstaigose dirbdami ir kokias pareigas užimantys asmenys dažniausiai ima kyšius. Įtariamieji kyšininkavimo bylose pasiskirsto taip: 82 proc. – valstybės tarnautojai, 18 proc. – valstybės tarnautojui prilygintini asmenys. Darboviečių, kuriuose įtariamieji atlieka pareigas, juridinis statusas dažniausiai būna biudžetinė įstaiga (74 proc.) ir viešoji įstaiga (16 proc.), rečiau kyšininkavimai atliekami valstybės įmonėse (8 proc.) ir uždaroiose akcinėse bendrovėse (3 proc.). Kyšininkavimo subjektai dažniausiai yra asmenys, kurie dirba policijoje, sveikatos gydymo įstaigose ir muitinėje, tačiau tokių darboviečių spektras tikrai platus ir atskleisti dėsningumus yra sudėtinga.

Apibendrinant visus surinktus duomenis apie kyšininkavimų subjektą, galima daryti išvadą, kad tipinis šios veikos subjektas yra neteistas, vyriškos lyties, vyresnis nei 40 m., turintis aukštąjį išsilavinimą, biudžetinėje įstaigoje dirbantis ir aukštas pareigas užimantis valstybės tarnautojas. Išanalizavus duomenis apie kyšininkavimų subjektų darbo vietas ir užimamas pareigas, galima teigti, kad asmenys, kurie yra valstybės tarnautojai ir užima svarbias pareigas, yra linkę kyšininkauti daugiau. Jų statusas, turimos žinios ir galimybės, įgalina juos už neteisėtą gaunamą naudą, atlikti arba neatlikti tam tikrus teisėtus ar neteisėtus veiksmus papirkėjo naudai. Kita vertus tokią statistiką gali nulemti ir tai, kad tokie valstybės tarnautojai kelia didesnę interesą subjektams vykdančioms kriminalinę žvalgybą, arba asmenims, kurie praneša apie jiems žinomą kyšininkavimą. Lygiai taip pat būtų galima manyti ir apie valstybės tarnautojų prilygintinus asmenis, kurie užima svarbesnes pareigas ir turi didesnes įtakos ribas.

Aplinka. Trečiasis nusikalstamų veikų kriminalistinės charakteristikos elementas yra aplinka. Pažymėtina, kad dažnai aplinka gali būti aiškinama tik kaip nusikalstamos veikos padarymo laikas ir vieta, tačiau šis elementas apima daug daugiau aspektų. A. Gorbatkov pažymi, kad nusikalstamos veikos aplinką kriminalistiniu požiūriu sudaro visuma objektų ir jų būsenos, ryšiai ir sąveikos, į kuriuos atsižvelgiant arba jiems egzistuojant yra padaroma nusikalstama veika. Aplinkos elementas išsiskiria tuo, kad jis apibūdina ne nusikalstamą elgesį, o terpę, kurioje pasireiškia nusikalstamas elgesys. Duomenys apie aplinką apima daiktinius, gamtinius – klimatinius, erdvinčius – konstrukcinius, laiko ir pan. faktorius (Gorbatkov, 2023, p. 9).

Teisės mokslo doktrinoje, aplinkos elementas kai kuriuose šaltiniuose yra įvardinamas kaip kriminalistinė nusikaltimo situacija. Šią situaciją autoriai aiškina kaip konkretaus nusikaltimo organinę erdvę ir laiko materialią elementų sistemą, taip pat specialiai nusikaltėlio pasirinkta aplinka ir jos dalyviai, kurie daro įtaką kitų nusikalstamos veikos kriminalistinės charakteristikos elementų formavimuisi (Kažemikaitienė, Matulienė, 2005, p. 49).

Šiame darbe, analizuojant terpę, kokioje dažniausiai yra padaromi kyšininkavimai, pasirinktas A. Gorbatkov pateikta aplinkos elemento sąvoka. Kyšininkavimo atvejais, šios veikos padarymo aplinka yra gan glaudžiai susijusi su kyšininkavimo subjekto darbu bei užimamomis pareigomis.

Atlikta kyšininkavimo bylų analizė atskleidė, kad net 97 proc. Kyšininkavimų būna padaromi kyšininkų darbo metu. Dažniausiai kyšininkavimas yra įvykdomas 08–12 val. laikotarpyje (27 proc.), 12–16 val. (46 proc.) ir 16–20 val. laikotarpyje (22 proc.). Pažymėtina, kad dėl kyšininkavimo specifikos ir dėl to, kad kyšininkavimo padarymui nėra

privalomas galutinis kyšio perdavimas, statistikoje nurodytas ir tas laikas, kai kyšininkas tarėsi, reikalavo ar provokavo duoti kyšį. Taip pat dalis kyšininkavimų buvo užfiksuoti vėlai vakare ar naktį, tačiau dažniausiai tai yra susiję su kyšininko profesija: tokiu laiku kyšininkavimo veikas atlieka policijos pareigūnai, patruliuojantys gatvėse.

Kyšininkavimo specifika taip pat lemia ir šio nusikaltimo atlikimo vietos ypatumus. Pastebėtina, kad egzistuoja kyšio paėmimo vietos ir būdo koreliacija. Subjektai, kurie kyšį ima be išankstinio planavimo, jį ima darbo vietoje darbo laiku. Tuo tarpu, subjektai, kurie tariasi ir planuoja kyšio paėmimą, labiau linkę kyšį paimti ne darbo aplinkoje, o viešose vietose (kavinės, sporto klubai), pareikalauja atvežti jiems į namus ar paima savo ar papirkėjo automobilyje.

Objektas (dalykas). Paskutinysis svarbus kyšininkavimo kriminalistinės charakteristikos elementas yra objektas (dalykas). Šio pobūdžio veikose, objektas yra bet kokia neteisėta turtinga nauda, kuri gali būti tiek materialinė, tiek nematerialinė ir suteikiama tiek pačiam kyšininkavimo subjektui, tiek per jo artimuosius ar giminaičius. Būtina kyšininkavimo objektui keliama sąlyga, kad valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo suvokia tokios naudos suteikimo jam ar jo artimiesiems esmę ir ko už tai yra tikimasi (Krikščiūnas, 2013, p. 707).

Bylų analizė dėl kyšininkavimo parodė, kad dažniausia kyšininkavimo objekto forma yra gryniesi pinigai. Tai gali lemti kelios aplinkybės:

- Pinigus perduoti yra sąlyginai lengva, kas nereikalauja ypatingų pastangų juos slėpti. Dažnai pinigai yra įdedami į kitą daiktą: voką, knygą, laikraštį ir pan. taip paduodant juos kyšininkavimo subjektui;
- Tais atvejais kai papirkėjas ir kyšininkas nėra iš anksto susitarę dėl kyšio paėmimo, gryniesi pinigai papirkėjui yra paprasčiausias būdas parodyti, kad jis ryžtasi „susimokėti“ už tam tikrą valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens naudą ar palankumą;
- Valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo, kuris nusprendžia pasipelninti kyšininkaudamas, tačiau supranta, kad jo gali būti klausomasi arba jis gali būti sekamas, neretai stengiasi kyšį paimti per kuo trumpesnę laiką ir be jokių papildomų žodžių, kurie leistų atitinkamoms institucijoms suprasti, kad jo atlikti veiksmai atitinka kyšininkavimo sudėtį. Todėl gryniesi pinigai yra paprasčiausias kyšininkavimo objektas.

Kitas dažnai, tiek teisės doktrinoje, tiek analizuotose bylose sutinkamas kyšio objektas yra atliekamos paslaugos, kyšininkavimo subjekto buities pagerinimas ar kitos materialios vertybės. Toks objektas kyšininkavimo veikos subjektui gali būti patrauklus, nes tai leidžia maskuoti kyšį ir apsunkinti potencialų ikiteisminį tyrimą vykdančių subjektų darbą. Tokiu atveju, ikiteisminį tyrimą atliekantys subjektai turi nustatyti ir surinkti

įrodomąją medžiagą, jog tokios paslaugos buvo suteiktos siekiant gauti naudą iš valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens. Šiuo požiūriu, grynujų pinigų perdavimas tiesiogiai kaip kyšis yra lengviau nustatomas kriminalinės žvalgybos taikomomis priemonėmis.

Atlikta bylų analizė atskleidė, kad retai, tačiau pasitaiko praktikoje atveju kai kyšio objektas yra kitoks materialus objektas. Pavyzdžiui: dyzelinis kuras, mobilus ryšio telefonas, keptuvė, peilis (Telšių apylinkės teismo 2021 m. sausio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

2. Kyšininkavimo nustatymo ir tyrimo planavimo ypatumai

Nusikalstamų veikų tyrimas yra sudėtingas ir kompleksinis procesas. Sėkmingam nusikalstamų veikų tyrimui yra svarbi teisinių žinių visuma, kurią lemia atitinkamos atskirų teisės šakų žinios. Baudžiamosios teisės šaka leidžia tyrėjui nustatyti ar padaryta veika, turi vienos ar kitos nusikalstamos veikos požymius, o baudžiamojo proceso teisė, nustato kokiose ribose turi veikti ir kokius uždavinius įgyvendinti ikiteisminį tyrimą atliekantys subjektai. Tuo tarpu, kriminalistika apima nusikalstamų veikų tyrimo metodiką, kurios esmė yra rekomendacijų visuma, kuri nusikalstamų veikų tyrimą atliekančius subjektus įgalina kuo efektyviau atskleisti ir ištirti atskiras nusikalstamas veikas bei tinkamai organizuoti ir planuoti atitinkamos veikos tyrimą.

Šiame skyriuje bus aptarti kyšininkavimo veikos tyrimo aspektai: kyšininkavimo nustatymas, kyšininkavimo tyrimo pradžios specifika, tipinės kyšininkavimo situacijos bei versijos ir pagrindinės tyrimo kryptys.

2.1. Kyšininkavimo nustatymo ir tyrimo pradžios specifika

Sudarius nusikalstamos veikos kriminalistinę charakteristiką, kitas svarbus nusikalstamos veikos tyrimo metodikos elementas yra tyrimo pradžios ypatumai. Svarbu pažymėti, kad analizuojant atskirų nusikalstamų veikų tyrimo aspektus, visų nusikalstamų veikų tyrimai yra skirstomi į etapus. Kriminalistinės nusikalstamų veikų metodikos doktrinoje yra pateikiami skirtingi siūlymai, į kokius etapus tyrimas turėtų būti skirstomas.

S. Matulienė išskiria keturis etapus (Matulienė, 2013, p. 447):

- Pranešimo ar pareiškimo apie įvykį gavimas, įvertinimas visos gautos ir surinktos informacijos bei sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą;
- Pirminis etapas, kuris apima pirminių veiksmų atlikimą, tipinių versijų apie nusikalstamą veiką patikrinimą, svarbios informacijos rinkimą, nusikalstamą veiką padariusio asmens paieškos ir sulaikymo suorganizavimą, užtikrinimą dėl žalos atlyginimo, bei sąlygų padėjusių įgyvendinti nusikalstamą veiką nustatymą;
- Tolesnis etapas, kuris apima kitų ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimą, toliau renkant bei vertinant tiriamuosius duomenis;
- Baigiamasis etapas, kurio metu užbaigiamas nusikalstamos veikos tyrimas, surašant kaltinamąjį aktą.

A. Gorbatkov siūlo išskirti du nusikalstamų veikų tyrimo etapus. Pirminis etapas apima detalų tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybių nustatymą, aktyvų su nusikalstamos veikos padarymu susijusių duomenų rinkimą ir analizavimą, bei pranešimo apie įtarimą

sudarymą. Tolimesniame etape, nustačius nusikalstamą veiką padariusį asmenį, toliau renkami, analizuojami, tikrinami ir tiriama faktiniai duomenys. Taip pat autorius pažymi, kad nors kai kurie kiti mokslininkai išskiria baigiamąjį nusikalstamų veikų tyrimo etapą, kriminalistiniu požiūriu tai daryti nėra tikslinga, nes šiame etape daugiau yra sprendžiami procesiniai, formalieji uždaviniai, susiję su tyrimo baigimu ir ikiteisminio tyrimo medžiagos perdavimu teismui (Gorbatkov, 2023, p. 13).

S. Matulienės išskirti pirmas ir antras etapas yra neatskiriami vertinant pagal tai, kad pirminės informacijos gavimas ir patikrinimas apie nusikalstamą veiką yra neatsiejamas nuo tipinių versijų iškėlimo ir aktyvaus reikalingos tyrimui informacijos rinkimo. Todėl šiuo atveju pritartina A. Gorbatkov nuomonei skirstyti nusikalstamų veikų tyrimą į du etapus. Taip pat sutiktina su A. Gorbatkov dėl baigiamojo etapo išskyrimo, kad šio etapo uždaviniai yra kylantys iš baudžiamojo proceso teisės, o ne iš kriminalistikos. Toliau šiame darbe bus remiamasi A. Gorbatkov pasiūlytu skirstymu.

Pirminis kyšininkavimo tyrimo etapas prasideda nuo sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 166 str. 1 d. numato, kad ikiteisminis tyrimas gali būti pradedamas dviem būdais: 1) gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką; 2) prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui patiems nustačius nusikalstamos veikos požymius (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, 2003). Abiem atvejais ikiteisminio tyrimo pagrindas yra informacija, kuri turi būti pakankamai informatyvi ir leisti nustatyti, kad buvo padaryti veiksmai, kurie atitinka kyšininkavimo sudėtį. Dėl tokių duomenų pakankamumo kiekvienu atveju sprendžia prokuroras arba įstatymo įgaliotas ikiteisminio tyrimo pareigūnas (Bučiūnas, G. *et al.*, 2017, p. 12).

Teisės doktrinos autoriai pateikia sąrašą aplinkybių, kurios turi būti nustatytos kyšininkavimo tyrimuose: 1) ar yra kyšio davimo faktas, konkrečių subjektų veikimas arba neveikimas siekiant nusikalstamo rezultato; koku tikslu duotas kyšis; nusikalstamos veikos būdas; vieta, laikas ir pan.; 2) ar asmuo priėmęs kyšį yra valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo; 3) kokie valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens teisėti ar neteisėti veiksmai buvo atlikti ar neatlikti už paimtą, pažadėtą, reikalautą, sutartą ar provokuotą duoti kyšį; 4) kokia yra konkreti įtariamojo kyšininkavimu kaltė; 5) koks yra kyšio objektas, kokia jo vertė; 6) ar kyšininkavimas buvo vienkartinis ar pasikartojantis; 7) kokie tiksliai veiksmai buvo atlikti, siekiant patenkinti kyšio davėjo interesus; ar nebuvo atlikta kitų nusikalstamų veikų siekiant šio tikslo; 8) ar yra atsakomybę lengvinančių ar sunkinančių aplinkybių; 9) ar yra baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių; 10)

kokia aplinkos įtaka nusikalstamos veikos įvykdymui; 11) įtariamojo kyšininkavimu bei kitų kyšininkavime dalyvavusių asmenų charakteristikos (Krikščiūnas, 2013, p. 710 – 711).

Komentuojant teisės mokslo doktrinoje suformuotas aplinkybes, svarbu pažymėti, kad remiantis baudžiamajame įstatyme suformuota kyšininkavimo sudėtimi bei LAT praktika, tam, kad būtų atskleistas kyšininkavimas, nėra būtina nustatyti kyšio davimo fakto. Kadangi kyšininkavimo sudėtis yra formalė, jai inkriminuoti užtenka nustatyti bent vieną iš alternatyvių objektyviųjų požymių (pvz., bylos Nr. 2K-231/2007; 2K-196-697/2018). Todėl prie kyšininkavimo byloje būtinų nustatyti aplinkybių reikėtų pridėti, kad būtina nustatyti bent vieną iš šių veiksmų: kyšio paėmimą, provokavimą ar reikalavimą jį duoti arba pažadą ar susitarimą jį priimti.

Vienas iš pagrindų pradėti ikiteisminį tyrimą – asmenų pranešimas apie nusikalstamą veiką. Specialiųjų tyrimų tarnybos (toliau – STT) duomenimis, pateiktais jų 2022 metų veiklos ataskaitoje nurodoma, kad pranešimų apie galimus korupcinio pobūdžio teisės pažeidimus buvo gauta: 2020 m. – 2 413 (iš jų 1 926 neanoniminiai); 2021 m. – 4 350 (iš jų 4 096 neanoniminiai); 2022 m. – 4 729 (iš jų 4 507 neanoniminiai). STT teigia, kad ši statistika parodo, jog auga visuomenės suinteresuotumas korupcijos prevencija ir korupcinio pobūdžio veikų smerkimas. STT pažymi, kad didėja ir neanoniminių pranešimų skaičius: 2020 m. – 80%; 2021 m. – 94%; 2022 m. – 95%. Tai leidžia manyti, kad didėja ir visuomenės pasitikėjimas STT (Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos veiklos ataskaita, 2022). Todėl galima teigti, kad pranešėjų teikiama informacija, kaip pagrindas pradėti ikiteisminį tyrimą dėl korupcinio pobūdžio veikų, su laiku vis augs.

Pažymėtina, kad kyšininkavimas yra dideliu latentiskumu, neregistruota nusikaltimo dalimi, pasižyminti veika (Sakalauskas et al., 2011, p. 45). Tai yra tyrimui trukdanti specifika, nes tyrėjų galimybės sužinoti apie tokio pobūdžio nusikalstamas veikas yra ribotos. Dėl to kyšininkavimų atskleidimui yra labai svarbūs piliečių pranešimai apie tai, kad iš jų yra prašoma ar reikalaujama kyšio, kad jie turi informacijos apie tokios veikos atlikimą ar pan.

Antruoju svarbiu pagrindu ikiteisminio tyrimo pradėjimui dėl kyšininkavimo galima išskirti kriminalinės žvalgybos metu gautą informaciją. Kriminalinės žvalgybos tyrimas – organizacinė taktinė kriminalinės žvalgybos forma, kai, esant tyrimo pagrindui ir siekiant įgyvendinti kriminalinės žvalgybos uždavinius, įstatymo nustatyta tvarka naudojami informacijos rinkimo būdai ir priemonės (Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas, 2012). Atlikta kyšininkavimo bylų analizė atskleidė, kad dažniausiai informacijai rinkti naudojami tokie kriminalinės žvalgybos veiksmi: slaptas vaizdo ir /ar garso įrašų darymas – 78 proc.; elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos

kontrolė – 65 proc.; slaptas sekimas – 40 proc.; savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai – 33 proc.; nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai – 13 proc. visų nagrinėtų bylų.

Kyšininkavimo bei kitų korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų nustatymas kriminalinės žvalgybos būdu gali būti priešaringai vertinamas, nes vykdant kriminalinę žvalgybą kyla didelė tikimybė pažeisti žmogaus teises. Teismų praktikoje galima rasti kaltinamojo gynybos argumentų, kurie remiasi tokiais faktinėmis aplinkybėmis dėl žmogaus teisių pažeidimų ir siekia užginčyti kriminalinės žvalgybos surinktos informacijos pripažinimą įrodymais (pvz., Šiaulių apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-8-282/2021). Kita vertus, korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų tyrimas be kriminalinės žvalgybos dalyvavimo yra sunkiai įsivaizduojamas, nes šios veikos yra latentinės.

A. Gutauskas, apibendrinęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimą, įvertino kriminalinės žvalgybos reikšmę korupcinio pobūdžio bylose. Autorius pažymėjo, kad toks teisinis reguliavimas, kurio pagrindu valstybės tarnautojai ar jiems prilygintini asmenys nesilaikytų valstybės teisės aktuose numatytų, jiems keliamų, konstituciškai pagrįstų reikalavimų ir taip išvengtų teisinės atsakomybės, nėra galimas. Todėl būtent šių nusikalstamų veikų subjektams, siekiant jų darbo teisėtumo ir skaidrumo, gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės, kurios riboja jų teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą (Gutauskas, 2019, p. 11). Tuo tarpu, R. Merkevičius, kritikuodamas Kriminalinės žvalgybos įstatymą, teigė, kad šis įstatymas nesuteikia pakankamų garantijų, kad specialiosios tarnybos, atlikdamos kriminalinės žvalgybos veiksmus, žmogaus privatų gyvenimą paliestų tik tiek, kiek tai tampa neišvengiama, siekiant atskleisti nusikalstamą veiką (Merkevičius, 2020).

Vertinant kriminalinės žvalgybos surenkamą informaciją kaip pagrindą pradėti ikiteisminį tyrimą dėl kyšininkavimo, A. Gutausko nuomonė yra reikšminga. Kadangi asmuo tapdamas valstybės tarnautoju ar jam prilygintinu asmeniu, turi suprasti ne tik savo pareigų ir atsakomybių išskirtinumą, tačiau ir pasekmes už įstatymų pažeidimą, bei didesnę į jo darbus nukreiptą visuomenės bei teisėsaugos dėmesį.

Remiantis atliktos apklausos respondentų atsakymais į klausimą: „Su kokiomis kliūtimis dažniausiai susiduriate gavus informaciją dėl galimo kyšininkavimo iš kriminalinės žvalgybos?“, galima teigti, jog kyšininkavimo bylose, tam, kad būtų surinkta pakankamai įrodomosios informacijos, kriminalinės žvalgybos veiksmus neretai tenka taikyti gana ilgą laiką. Tačiau, tai dažnai tampa gynybos argumentu, kad tokiu būdu teisėsauga vykdė pasyvią provokaciją. Todėl galima teigti, kad kriminalinės žvalgybos veiksmų taikymas, turi būti ypač pagrįstas ir naudojamas tik tada, kai yra reali tikimybė,

kad bus surinkta reikšminga tyrimui informacija. Dėl šių priežasčių, negalima nesutikti su R. Merkevičiaus anksčiau minėta nuomone apie kriminalinės žvalgybos įstatymo taikymo rizikas.

Analizuojant teismų bylas, galima pastebėti, kad teismai atliktus kriminalinės žvalgybos procesus, vertina teigiamai ir šiomis priemonėmis gautą informaciją pripažįsta įrodymais. LAT jurisprudencijoje, bylose dėl kyšininkavimo yra išaiškinta, kad kriminalinės žvalgybos priemonių naudojimas nėra draudžiamas ir iš jų gautais rezultatais galima remtis teisme, siekiant įrodyti kaltę, tačiau tokiems faktiniams duomenims yra keliami didesni teisėtumo užtikrinimo reikalavimai. Todėl teismai, vertindami kaltinimą grindžiančius duomenis, kurie buvo gauti atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus, juos turi patikrinti trimis aspektais: 1) ar kriminalinės žvalgybos veiksmams atlikti buvo teisinis ir faktinis pagrindai; 2) ar atliekant tokius veiksmus nebuvo pažeistas Kriminalinės žvalgybos įstatymas; 3) ar duomenys, kurie buvo gauti atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmus, pagrindžia BPK numatytais ikiteisminio tyrimo veiksmais gautus duomenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kita vertus, teismai pažymi, kad situacija, kai slapti kriminalinės žvalgybos veiksmai yra pratęsinėjami nesurenkant naujos informacijos apie nusikalstamo pobūdžio veiksmus, o tik tikintis, kad asmuo vis vien kažkada nusikals, nėra toleruotina (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Atlikta kyšininkavimo bylų analizė atskleidė, kad dažniausiai ikiteisminiai tyrimai yra pradedami dėl kriminalinės žvalgybos surinktos informacijos (58 proc.), o likusi dalis (42 proc.) yra pradedama dėl gauto pranešimo. Svarbu paminėti, kad pranešimo atveju vis tiek dažnai yra naudojami kriminalinės žvalgybos veiksmai tam, kad būtų surenkama kuo daugiau kyšininkavimo faktą įrodančios informacijos. Pavyzdžiui, tai gali būti itin svarbu tiriant tokius kyšininkavimo būdus, kai veikia atliekama sistemingai ir tęstinai.

Kriminalinės žvalgybos veiksmų svarbą kyšininkavimų atskleidimui patvirtina ir atlikta apklausa: didžioji dalis respondentų (73 proc.) pažymėjo kriminalinės žvalgybos gaunamą informaciją kaip dažniausiai pasitaikantį pagrindą ikiteisminiam tyrimui pradėti. Antroje vietoje pagal respondentų kiekį (20 proc.) buvo pasirinktas pranešimo apie padarytą kyšininkavimą gavimas.

Respondentams pateiktoje anketoje, jų buvo prašoma įvertinti pranešėjų suteikiamos informacijos ir kriminalinės žvalgybos suteikiamos informacijos apie galimą kyšininkavimą, patikimumą. Pranešėjų teikiamą informaciją respondentai įvertino kaip 1) ganėtinai patikimą (62 proc.); 2) vidutiniškai patikimą (23 proc.); 3) ganėtinai nepatikimą

(15 proc.). Tuo tarpu, Kriminalinės žvalgybos teikiamą informaciją 28 proc. respondentų įvertino kaip labai patikimą, o 64 proc. – kaip ganėtinai patikimą.

Verta pastebėti, kad nei vienas respondentas pranešėjų teikiamos informacijos neįvertino kaip labai patikimos, bei didesnis procentas respondentų pažymėjo pranešėjų teikiama informaciją kaip gan nepatikimą arba vidutinišką. Tuo tarpu, didesnis procentas respondentų kriminalinės žvalgybos teikiamą informaciją įvertino kaip ganėtinai patikimą. Dėl to, galima daryti išvadą, kad ikiteisminio tyrimo subjektai, kriminalinės žvalgybos teikiamą informaciją apie kyšininkavimą laiko patikimesne. Tokie respondentų, teisės profesionalų, atsakymai yra tikėtini, nes pranešėjas, kaip teisinės informacijos šaltinis gali nesuprasti visų veikos nustatymui reikalingų aspektų reikšmės. Dėl to pranešėjų informacija dažnai turi trūkumų, kurie yra pašalinami atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus.

Pažymėtina, kad teisės doktrinoje prie pagrindų pradėti ikiteisminį tyrimą dėl kyšininkavimo taip pat yra priskiriama valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų veiklos patikrinimų rezultatai (pavyzdžiui, auditų metu nustatytos aplinkybės), bei informacija gaunama iš žiniasklaidos (Krikščiūnas, 2013, p. 710). Kadangi atliekant bylų analizę tokie pagrindai pradėti ikiteisminį tyrimą dėl kyšininkavimų nebuvo nustatyti, todėl šiame darbe jie plačiau aptariami nebus.

Nusikalstamų veikų tyrimo kokybei įtaką daro ikiteisminį tyrimą atliekančių institucijų tarpusavio bendradarbiavimas. Respondentų paprašius įvertinti ikiteisminiame tyrime dalyvaujančių institucijų bendradarbiavimo lygį, tik 33 proc. jį įvertino kaip gerą. Respondentai atskleidė, kad pagrindinės kliūtys trukdančios institucijoms bendradarbiauti yra ilgas laikas atsakant į pateiktas užklausas ir bendros dalijimosi duomenimis praktikos trūkumas. Anot respondentų, tai ne tik trukdo efektyviai tirti kyšininkavimo veikas, bet ir pasitaiko situacijų, kai tyrimai dubliuojasi juos atliekant skirtingoms tarnyboms. Galima daryti išvadą, kad geresnis ikiteisminius tyrimus atliekančių institucijų bendradarbiavimas, efektyvesnis keitimasis duomenimis ir greitesnis reakcijos į užklausas laikas, padėtų greičiau ir kokybiškiau atlikti ikiteisminius tyrimus.

Kitas svarbus aspektas, darantis įtaką ikiteisminio tyrimo pradžiai, – tinkamas institucijų aprūpinimas ištekliais. Respondentų buvo paprašyta įvertinti jų darbo įstaigoje naudojamus išteklius (finansinius, technologinius ir žmogiškuosius), kurie daro įtaką kyšininkavimų tyrimų atlikimui (Lentelė Nr. 2). Tik pusė respondentų įvertino, kad skiriami ištekliai yra pakankami. Tokia situacija gali lemti tai, kad, netgi esant tam tikrai informacijai apie galimą kyšininkavimą, ikiteisminis tyrimas nebus pradėtas. Respondentai pažymėjo, kad tais atvejais, kai yra susiduriama su ribotais ištekliais, prioritetas yra

teikiamas toms byloms, kuriose numanoma yra vykdoma sisteminė korupcija, galinti atnešti didžiausią žalą.

2 lentelė. **Ikiteisminius kyšininkavimo tyrimus atliekančių institucijų turimų išteklių vertinimas.**

	Visiškai nepakankami	Jaučiamas trūkumas	Pakankami	Pertekliniai
Finansiniai ištekliai	14 %	36 %	50 %	0 %
Technologiniai ištekliai	0 %	50 %	50 %	0 %
Žmogiškieji ištekliai	17 %	43 %	50 %	0 %

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis apklausos respondentų atsakymais.

Iš šiame poskyryje aptartų šaltinių ir surinktų duomenų, galima daryti išvadą, kad pirminio kyšininkavimo veikos tyrimo etapo sėkmė priklauso nuo dvejų aspektų: tikrovę atitinkančio pranešimo ir/arba kokybiškai atliktų kriminalinės žvalgybos veiksmų. Tikėtina, kad pranešėjų pateikta informacija nebus pakankamai detali tam, jog atskleistų visas aplinkybes, kurios yra reikalingos kyšininkavimo veikos nustatymui, dėl to kriminalinės žvalgybos veiksmai šio pobūdžio tyrimuose reikšmingai papildo faktinių aplinkybių nustatymą. Be to, ikiteisminį tyrimą atliekantiems subjektams yra svarbu numatyti tipines kyšininkavimo tyrimo situacijas tam, kad būtų galima kryptingai pritaikyti ikiteisminio tyrimo veiksmus.

2.2. Tipinės kyšininkavimų tyrimo situacijos ir pagrindinės tyrimo kryptys

Kyšininkavimų specifiškumas lemia tai, kad procesiniai veiksmai turi būti atliekami atsargiai ir tinkamu laiku. Pavyzdžiui, jei kyšininkas įtars, kad pas jį gali būti atliekama krata, jis gali tinkamai paslėpti kyšininkavimą įrodančius dokumentus, sunaikinti kompiuterį, telefoną ar išorinius diskus, kuriuose būtų galima rasti informaciją pagrindžiančią kyšininkavimą, ar patį kyšį. Taip pat, yra svarbu kruopščiai parinkti procesinės prievartos priemones, kurios naudojamos atliekant kyšininkavimo tyrimus, nes atlikus jas peržengiant įstatymo numatytas ribas, tai gali būti vienas iš esminių gynybos argumentų teisme ir tokiu būdu surinkta informacija nebus pripažinta įrodymais. Dėl šių priežasčių, pagrindinis kriterijus lemiantis teisingą ir efektyvią tyrimo eigą yra tyrimo planavimas ir organizavimas, bei tinkamai sudaryta reikalingų atlikti tyrimo veiksmų eiga. Tyrimo planavimas ir organizavimas apima pirminių tyrimo veiksmų eiliškumo

sudėliojimą, tipinių tyrimo situacijų nustatymą, versijų iškėlimą ir pagrindinių tyrimo kryptų numatymą.

S. Kuklianskis 1995 m. išleistame mokymo leidinyje „Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys“, įvertinęs ir remdamasis E. Palskio pateiktomis išvadomis, pasiūlė nusikalstamų veikų tyrimo planavimą apibrėžti kaip mokliškai pagrįstą, organizuoto tardymo¹ atlikimo metodą, kuris apima tinkamiausių tardymo atlikimo ir atskirų bylų ištyrimo būdus, turima informacija apie nusikalstamą veiką pagrįstą versijų patikrinimą bei nuoseklų ir kryptingą įrodomosios informacijos rinkimą (Kuklianskis, 1995, p. 25). Efektyviausiai tyrimas gali būti organizuojamas remiantis tipinėmis nusikalstamos veikos tyrimo situacijomis, kurios gali padėti veiksmingai suplanuoti tyrimo veiksmus.

E. Latauskienė yra išskyrusi tris pagrindines kyšininkavimo situacijas: 1. Kai yra turimas pareiškėjo pareiškimas ir pareiškėjas bendradarbiauja su ikiteisminio tyrimo pareigūnais padėdamas jiems atskleisti kyšininkavimą, pačiam kyšio paėmėjui apie tai nežinant; 2. Kyšį paėmęs asmuo ir kyšį davęs asmuo veikia kartu bendru sutarimu, kai informacija apie kyšininkavimo faktą yra gauta iš operatyvinių šaltinių², o patys nusikalstamą veiką atlikę asmenys apie tai nieko nežino; 3. Kyšį paėmęs asmuo ir kyšį davęs asmuo veikia kartu bendru sutarimu, o informacija apie kyšininkavimo faktą yra gauta iš oficialių pranešimų ir nusikaltimą padarę asmenys žino apie galimą kyšininkavimo tyrimą (Latauskienė, 2004, p. 123).

R. Krikščiūnas išanalizavęs tyrimo praktiką, taip pat išskyrė tris tipines kyšininkavimo tyrimo situacijas: 1. Kai yra kyšio davėjo ar kito asmens, kuris kartu dalyvavo vykdant kyšininkavimą pareiškimas ir kyšis jau yra perduotas; 2. Dėl kyšio davimo buvo pažadėta, yra prievartaujama jį duoti, tačiau faktinis jo perdavimas dar nėra įvykęs; 3. Iš trečiųjų asmenų, kurie neturi patikimų duomenų (pvz., iš kyšio gavėjo artimųjų, giminaičių, bendradarbių, pažįstamų arba iš žiniasklaidos pranešimų ir pan.), yra gauta informacija apie įvykdyto kyšininkavimo faktą (Krikščiūnas, 2013, p. 713).

R. Šlepetys siūlo skirti tokias tipines kyšininkavimo situacijas: 1. Apie kyšininkavimą yra gautas pranešimas dar prieš duodant kyšį, todėl ikiteisminio tyrimo subjektams yra žinoma kyšio perdavimo laikas ir vieta; 2. Yra pradėtas ikiteisminis tyrimas po kyšio

¹ Remiantis visuotinės Lietuvių enciklopedijos duomenimis, Lietuvoje nuo 2003 metų įsigaliojus naujam Baudžiamojo proceso kodeksui vietoje termino „tardymas“ vartojamas terminas ikiteisminis tyrimas.

² 2013 m. sausio 1d. Operatyvinės veiklos įstatymas buvo pakeistas kriminalinės žvalgybos įstatymu. Todėl ankstesnėje literatūroje naudojami terminai „operatyviniai šaltiniai“ arba „operatyvinė informacija“, šiai dienai atitinkamai būtų suprantami kaip „kriminalinės žvalgybos šaltiniai“ arba „kriminalinės žvalgybos informacija“.

perdavimo, tačiau kyšininkas apie tai nežino; 3. Nuo kyšininkavimo momento yra praėję daug laiko (Šlepetys, 2016, p. 226).

Lyginant šių trijų autorių išskirtas tipines kyšininkavimo situacijas, galima pastebėti, kad visos tipinės situacijos yra išskiriamos atsižvelgiant į skirtingas kyšininkavimo padarymo aplinkybes. E. Latauskienė, situacijas išskiria pagal kyšininkavimo subjektų veikimą kartu, bei jų suvokimą apie tai, ar teisėsauga žino apie jų padarytą nusikalstamą veiką ar ne. Skirtingai, R. Kriauciūnas tipines situacijas formuoja atsižvelgdamas į kyšio paėmimo faktą bei atskiria situacijas, kai apie įvykusį kyšininkavimą praneša pačiame nusikaltimo daryme dalyvavęs asmuo, ir, kai apie galimą kyšininkavimą praneša pašalinis asmuo, kuris neturi patikimų duomenų. R. Šlepetys tipines kyšininkavimo situacijas skiria atsižvelgdamas į kyšio perdavimo laiko ir teisėsaugos sužinojimo apie tai aplinkybes. Įvertinus visų trijų autorių nuomonę, galima teigti, kad visos išvardintos tipinės kyšininkavimo situacijos yra galimos, tačiau jų išskyrimas priklauso nuo to, kokiais kriterijais remiantis, jos bus sudaromos.

Įvertinus teisės mokslo doktrinos autorių pateiktus variantus ir atlikus baudžiamųjų bylų dėl kyšininkavimo analizę, galima išskirti tokias, dažniausiai įvykstančias tipines kyšininkavimo tyrimo situacijas:

1. Kai yra asmens pranešimas apie tai, kad iš jo buvo reikalaujama ar prievartaujama duoti kyšį ir jis jau yra jį davęs visą arba jo dalį. Tokiose situacijose tyrėjai pirmiausiai turi apklausti pranešėją ir patikrinti ar pranešėjo informacija nėra melaginga. Atlikta apklausos respondentų atsakymų analizė, parodė, kad sulaukus pranešimo apie galimą kyšininkavimą, ši informacija yra tikrinama visais BPK numatytais būdais ir priemonėmis, tarp jų ir slaptais tyrimo veiksmais. Respondentai taip pat pažymėjo, kad visa apklausų metu gaunama informacija turi būti nuosekliai, chronologiškai lyginama su surinktais objektyviaisiais duomenimis, kadangi apklausos yra subjektyvus duomuo ir jis gali keistis nuo apklausiamojo požiūrio.

Tais atvejais kai kyšis yra jau duotas ir kyšininko bei papirkėjo bendravimas šiuo aspektu yra nutrūkęs, po pranešėjo apklausos, tyrėjai dažniausiai atlieka tokius procesinės prievartos veiksmus: elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė; krata kyšininko darbo, gyvenamojoje ar kitose vietose kur įtariama, kad galėjo būti padėtas kyšis ar kyšininkavimo faktą įrodantys objektai; kyšio dalyko apžiūra; kyšininko sulaikymas; įtariamojo apklausa; liudytojų apklausa, parodymų patikrinimo veiksmai (parodymas atpažinti asmenį arba parodymų patikrinimas vietoje), akistata.

Tais atvejais, kai yra duota tik dalis kyšio ir asmuo, iš kurio kyšis yra reikalaujamas, praneša apie tai atitinkamoms institucijoms, po jo apklausos, tyrėjai tokiais atvejais gali

panaudoti nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Tuomet, likusi kyšio dalis yra pažymima tyrėjų ir asmuo, kuris turi perduoti kyšį, būna aprūpinamas vaizdą ir garsą fiksuojančia įranga. Tuo tarpu tyrėjai atlieka elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę ir slaptus sekimo veiksmus. Pastarieji procesinės prievartos veiksmai gali būti panaudojami ir be nusikalstamos veikos imitavimo modelio. Kai perduodama likusi kyšio dalis, kyšininkas yra sulaikomas, yra vykdoma įtariamojo apklausa ir krata jo darbo vietoje. Esant tikimybei, kad pirmoji kyšio dalis yra laikoma kyšininko namuose, yra atliekama krata ir pastarojo gyvenamojoje vietoje ar kitose vietose kur yra įtarimų, kad gali būti padėtas kyšis ar kyšininkavimą įrodantys dokumentai. Toliau atliekamos liudytojų apklausos, parodymų patikrinimo veiksmai, akistata.

2. Kai kyšio davėjas ir kyšio gavėjas veikia sutartinai kartu, o informacija apie duotą ar planuojamą duoti kyšį yra gauta atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus. Tokiose situacijose pirmiausia yra naudojamos įvairios, kriminalinės žvalgybos atliekamos procesinės prievartos priemonės: elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, slaptas sekimas bei slaptas vaizdo ir garso įrašų darymas, savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai. Kai šiais būdais yra surenkama pakankamai faktinių duomenų, kurie gali tapti įrodymais, yra taikomos tolimesnės procesinės prievartos priemonės: asmenų sulaikymas nusikaltimo vietoje, asmens krata, krata įtariamųjų darbo bei, jei tai aktualu ir gyvenamosiose vietose, dokumentų ir kitų objektų apžiūra, įtariamųjų apklausos, liudytojų apklausos, laikinas nuosavybės teisių apribojimas bei laikinas nušalinimas nuo pareigų ar laikinas teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymas.

3. Atskleidus vieną kyšininkavimo atvejį paaiškėja, kad kyšininkas veikė sistemiškai ir ilgą laiką. Nuo pirminių kyšininkavimo veikų, gali būti praėję nemažai laiko. Jei apie tokią veiką yra gautas pranešimas, pirmiausiai atliekama pranešėjo apklausa. Jei apie veiką buvo sužinota kriminalinės žvalgybos priemonėmis, įvertinama kokių faktinių duomenų dar trūksta ir kaip juos tikslingiausia surinkti. Tam, kad išsiaiškinti praeityje įvykdytus nusikaltimus, įtariamasis yra sulaikomas, atliekama krata ir poėmis jo darbo ir gyvenamojoje vietoje, atliekama dokumentų ir elektroninio ryšio priemonių apžiūra, apklausiami liudytojai, atliekamos ekspertizės, gaunamos reikalingos specialistų išvados. Toliau atliekami parodymų patikrinimo veiksmai, akistata. Taip pat naudojamos tokios procesinės prievartos priemonės kaip laikinas nuosavybės teisių apribojimas, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, laikinas nušalinimas nuo pareigų ar laikinas teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymas.

Kai yra atlikti pirminiai tyrimo veiksmai, tolimesniam tyrimui atlikti, ikiteisminį tyrimą atliekant tyrėjas turi numatyti įvairias tyrimo versijas, pagal kurias bus planuojami tyrimo veiksmai (Kazlauskas, 1985, p. 263). Todėl atsižvelgiant į tipines nusikalstamos veikos situacijas yra keliamos ir tipinės tyrimo versijos.

Apžvelgus įvairių teisės autorių pateiktas tipines kyšininkavimų tyrimo versijas, būtų galima išskirti 4 pagrindines versijas (Latauskienė, 2004, p. 123; Krikščiūnas, 2013, p. 712; Šlepetys, 2016, p. 225):

- Kyšis buvo priimtas, arba valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo jo reikalavo, provokavo jį duoti;
- Pranešimas apie kyšininkavimą yra melagingas;
- Valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo buvo pažadėjęs atlikti ar atliko veiksmus kito asmens naudai, tačiau tai padarė neatlygintinai;
- Valstybės tarnautojui ar jam prilygintinam asmeniui buvo įteiktas tam tikras objektas, tačiau tai nėra kyšis.

Pažymėtina, kad visos šios versijos turi būti tikrinamos kartu, kadangi bet kuri iš jų gali būti reali.

Tinkamas tyrimo veiksmų, pradiniam tyrimo etape, suplanavimas ir atlikimas yra sėkmingo tyrimo pagrindas. Taip pat, remiantis surinkta informacija pirminiame tyrimo etape, leidžia planuoti tolimesnius tyrimo veiksmus.

3. Atskirų proceso veiksmų atlikimo metodika ir specialių žinių panaudojimas tiriant kyšininkavimus

Kaip buvo aptarta 2.2 poskyryje, atliekant kyšininkavimų tyrimą, gali būti pasitelkiami labai įvairūs, baudžiamojo proceso kodekse numatyti ikiteisminio tyrimo veiksmai. Atlikta baudžiamųjų bylų analizė parodė, kad dažniausi iš jų yra: Įtariamojo apklausa (vykdoma 100 proc. ikiteisminių tyrimų), apžiūra (98 proc.), pareiškėjo ir/arba liudytojo apklausa (90 proc.) ir krata (70 proc.); kiti tyrimo veiksmai (parodymų patikrinimas, akistata, ekspertizė) atliekami gerokai rečiau. Apklausos respondentai išskyrė, kad šie procesiniai veiksmai turi didžiausią reikšmingumą bylos baigčiai: pareiškėjo ir/arba liudytojo apklausa (reikšmingas arba labai reikšmingas tyrimo baigčiai – 100 proc. respondentų), krata (atitinkamai, 100 proc. respondentų), apžiūra (93 proc.), ekspertizė (93 proc.) ir įtariamojo apklausa (72 proc.).

Verta pastebėti, kad, nors įtariamojo apklausa yra atliekama visuose ikiteisminiuose tyrimuose, teisės profesionalai, šio proceso veiksmą laiko mažiau reikšmingu. Tai būtų galima aiškinti tuo, kad įtariamieji duodami parodymus gali meluoti, nebendradarbiauti ir kitaip siekti trukdyti ikiteisminiam tyrimui. Tuo tarpu faktinę tiesą atskleidžiantys procesiniai veiksmai, kaip apžiūra ar ekspertizė yra vertinami kaip labai reikšmingi, nes jie padeda atskleisti nusikalstamą veiką.

Tolimesniuose poskyriuose, siekiant įvertinti atskirų ikiteisminio tyrimo veiksmų teisinius ir probleminius aspektus, buvo pasirinkta plačiau apžvelgti dažniausiai kyšininkavimo tyrimuose vykdomus veiksmus: pareiškėjo ir liudytojų apklausą, įtariamojo apklausą, kratą ir apžiūrą.

3.1. Pareiškėjo ir liudytojų apklausa

Apklausa, tai vienas iš baudžiamojo proceso veiksmų, kuris gali būti atliekamas tiek ikiteisminio tyrimo stadijoje, tiek ir bylos nagrinėjimo iš esmės metu, ir kurio tikslas yra gauti informaciją iš apklausiamojo (Goda et al, 2011, p. 311).

BPK 78 str. numato, kad liudytoju gali būti bet kuris asmuo, kuris gali turėti žinių susijusių su nusikalstamos veikos padarymo aplinkybėmis. Toks asmuo nebūtinai turi būti pamatęs nusikalstamą veiką, jis gali būti ir kažką girdėjęs ar supratęs iš tam tikrų veiksmų ir pan. Liudytoju gali būti asmenys nepriklausomai nuo jų amžiaus ar pilietybės (Bučiūnas, G. et al., 2017, p. 83).

Kyšininkavimo tyrimuose, liudytojų apklausa pirmiausiai priklauso nuo konkretaus liudytojo padėties. Tiek pranešėjai, tiek ir kiti liudytojai dažniausiai būna tam tikru būdu

susiję su kyšininku ir institucija ar įmone, kurioje pastarasis atlieka valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens pareigas. Santykiai tarp kyšininko ir liudytojų gali būti labai skirtingi. Darbiniai, tarnybiniai, draugiški, priešiški, giminystės ir pan. Todėl kyšininkavimo atvejais, pažymėtina, kad liudytojai gali būti suinteresuoti tyrimo ir bylos baigtimis (Kazlauskas, 1985, p. 313).

Kyšininkavimo bylose dažniausiai liudytojais gali būti kviečiami: 1) Asmenys iš kurių buvo gautas kyšis arba siekiama jį gauti; 2) Kyšio perdavimą ir gavimą matę asmenys; 3) Nusikaltimo dalyvių kolegos; 4) Kyšininkavimo dalyvių artimieji, giminės, draugai; 5) Įstaigų ar organizacijų, kuriuose dirba kyšininkai, lankytojai, tretieji asmenys (Chilobok, 1997, p. 649). Visos šios liudytojų grupės, taip pat gali būti ir pranešėjais.

Pranešėjų apklausa yra labai svarbi, nes, kaip buvo minėta, jos atlikimas lemia tolimesnių tyrimą atliekančių subjektų veiksmų planavimą, todėl pranešėjai turi būti apklausiami nedelsiant. Visų pirma, esant situacijoms, kai pranešėjo dar tik yra pareikalauta kyšio, bet jo fiziškai jis nėra davęs, arba davęs tik dalį, o kitą sutaręs paduoti vėliau, kyšininkavimą tiriančios ikiteisminio tyrimo institucijos, gali imtis veiksmų, kad surinkti daugiau įrodomosios informacijos. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-26-843/2021, pranešėjas susisiekė su STT ir pranešė, kad bankroto administratorė iš jo reikalauja kyšio, tam kad jis išvengtų teismo jam paskirtos baudos. Atlikus jo apklausą, buvo pradėta operatyvinė veikla, visi jo susitikimai su įtariamąją buvo įrašinėjami specialia technika. Taip pat buvo pasitelktas nusikalstamos veikos imitavimo modelis, sužymėti pinigai, kuriuos pranešėjas turėjo perduoti įtariamajai kaip dalį kyšio. Šiais veiksmais surinkti faktiniai duomenys vėliau teismo buvo pripažinti kaip įrodymai (Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Ši situacija parodo, kokią svarbą tyrimui turi tinkama pranešėjo apklausa ir tolimesnis ikiteisminio tyrimo institucijų bendradarbiavimas su pranešėju.

Tokiais atvejais, kai yra apklausiamas liudytojas įtariamąs kyšio davimu, tačiau pats savanoriškai nepranešęs atitinkamoms institucijoms, jis neretai nepripažįsta savo veiksmų, arba teigia, kad duodamas tam tikrą objektą įtariamajam kyšininkui jokios naudos iš jo nesiekė. Tokią situaciją lemia tai, kad dažniausiai imantysis kyši ir jį duodantysis, abu yra nusikalstamų veikų subjektai, nes vienas atlieka kyšininkavimą, o kitas papirkimą.

Labai retai galima ir situacija, kai asmuo, kuris davė kyšį siekdamas sau naudos iš valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens, pats praneša apie nusikalstamą veiką. Atliekant tokio liudytojo pirminę apklausą, labai svarbu, kad tyrėjai išaiškintų tokiam asmeniui BK 227 str. 6 d. numatytą asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės už papirkimą. Jeigu iš asmens buvo reikalaujama ar provokuojama duoti kyšį ir jis, pats ar per

tarpininką pasiūlė ar pažadėjo duoti arba davė kyšį ir, ne vėliau nei buvo pripažintas įtariamuoju, savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai, asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Kadangi kyšininkavimo veika yra susieta su įtariamojo užimamomis pareigomis, kyšininkavimo bylose dažnai (33 proc. visų analizuotų bylų) kaip liudytojai apklausiami ir kyšininkavimą padariusio asmens bendradarbiai. Tokių asmenų apklausose labai svarbu numatyti rizikas, kad liudytojas gali būti šališkas, siekiantis naudos ir sau. Pavyzdžiui, bendradarbiai, kurie siekia, kad jų įtariamasis kolega būtų atleistas iš pareigų, apklausos metu savo parodymus gali pateikti neteisingai, atkreipiant tyrėjų dėmesį, tik į neigiamas ir įtarimus didinančias detales (Kazlauskas, 1985, p. 313).

Įtariamojo kyšininkavimu asmens ar asmens iš kurio buvo reikalaujama ar prievartaujama duoti kyšį, artimieji, giminaičiai, pažįstami, taip pat dažnai apklausiami kaip liudytojai (23 proc. visų analizuotų bylų). Aptariant šią grupę liudytojų svarbu pažymėti, kad BPK 82 str. 2 dalis numato jog, asmuo gali atsisakyti duoti parodymus arba neatsakinėti į kai kuriuos klausimus, prieš savo šeimos narius ar artimus giminaičius (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, 2003). Todėl labai svarbu, kad vykdant šių asmenų apklausą, tyrėjai klausimus formuluotų atitinkamai, neparodant apklausiamiesiems asmenims, neigiamo požiūrio į jų artimąjį asmenį dėl kurio jie yra apklausiami. Atliekant bylų analizę, buvo galima pastebėti, kad šie asmenys dažniausiai apklausimai ne dėl to, kad jie tiesiogiai dalyvavo ar žino kyšininkavimo atvejį, tačiau jų suteikta informacija gali padėti sustiprinti tam tikrus faktinius duomenis. Pavyzdžiui, ar tuo metu galėjo kyšininkavimu įtariamasis asmuo būti toje vietoje, kurioje buvo užfiksuotas kyšininkavimas, ar nepastebėjo tam tikrų objektų pas įtariamąjį asmenį, kurių atsiradimo pastarasis paaikškinti negalėjo ir pan.

Atsižvelgiant į tai, kad kyšininkavimo subjektai neretai teikia tam tikras paslaugas, atitinkamais atvejais liudytojai gali būti ir įstaigos ar įmonės, kurioje dirba įtariamasis, lankytojai, rangovai, pacientai ir pan. (19 proc. visų analizuotų bylų). Tokie tretieji asmenys gali užfiksuoti įtartina įtariamojo elgesį darbo vietoje. Taip pat tokie asmenys gali paliudyti ar tam tikru metu buvo pastebėję, kad buvo perduodamas tam tikras objektas įtariamajam, pavyzdžiui, vokas, dovanų maišelis ir pan. Be to, šie asmenys gali būti girdėję kaip yra tariamasi dėl tam tikros naudos gavimo arba pastebėję, kad įtariamojo kyšininko pašnekesys su atitinkamu asmeniu yra nestandartinis, kalbama neužbaigtais sakiniais ar leidžiant pašnekovui daryti tam tikras interpretacijas.

Atlikta kyšininkavimo bylų analizė atskleidė, kad be šių pagrindinių liudytojų grupių, apklausiami gali būti ir asmenys, kurie gali pagrįsti ne patį kyšininkavimo fakto buvimą ar nebuvimą, tačiau taip pat ir kitus įvykius, kurie tyrėjams yra reikšmingi siekiant sudėlioti pilną vaizdą apie kyšininko veiksmus. Pavyzdžiui, byloje, kurioje kyšio objektas buvo vartai ir jų įrengimas, liudytoju buvo apklaustas asmuo, iš kurio buvo užsakyta pagaminti ir įrengti vartus.

Apžvelgus kokie asmenys gali tapti liudytojais kyšininkavimo byloje, galima daryti išvadą, kad tiesioginių liudytojų, dalyvavusių nusikalstamoje kyšininkavimo veikoje, dažnu atveju gali nebūti. Be to, gerai atlikta pranešėjo apklausa, gali padėti atskleisti melagingą pranešimą, arba tai, kad pranešėjas nuoširdžiai suklydo, manydamas, kad iš jo yra siekiama gauti kyšį. Dėl šių priežasčių, yra labai svarbu apklausti visus asmenis, kurie gali padėti ikiteisminį tyrimą atliekantiems pareigūnams pagrįsti surinktus faktinius duomenis apie šios veikos atlikimą.

3.2. Įtariamojo apklausa

E. Palskys apklausos procesą apibūdina kaip protų kovą, kurioje laimi tas, kuris miklesnis, labiau atkreipiantis dėmesį į detales bei kuris aiškiau suvokia įvairias gyvenimiškas aplinkybes (Palskys, 1995, p. 234). Tai suponuoja, kad ikiteisminio tyrimo subjektai vykdantys apklausas, turi būti protiškai stipriai pasirengę, kad galėtų iš įtariamojo ar kitų liudytojų išgauti tiksliausią ir detaliausią informaciją.

Įtariamojo apklausą ikiteisminio tyrimo metu reglamentuoja BPK 188 straipsnis. Vėliau, bylos nagrinėjimo iš esmės etape, atliekant įrodymų tyrimą, atliekama kaltinamojo apklausa, kurią reglamentuoja BPK 272 straipsnis. Kiek kartų gali būti apklausiamas įtariamasis/kaltinamasis, įstatymas nenurodo, tad tai lieka ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teisėjo diskrecijoje. Tačiau svarbu pažymėti, kad įstatymas numato būtinybę apklausti įtariamąjį, iki kol yra surašomas kaltinamasis aktas. Taip pat jį būtina apklausti prieš skiriant kardomąją priemonę. Esminis skirtumas tarp įtariamojo ir liudytojų apklausos yra tai, kad liudytojai pagal BPK 183 str. 1 d. yra įspėjami apie gresiančią atsakomybę už melagingus parodymus. Tuo tarpu įtariamojo apklausą reglamentuojantis BPK 188 str. 3 d. nurodo, kad įtariamajam turi būti išaiškinta jo teisė tylėti bei teisė atsisakyti duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, 2003).

Būda, kuris bus pasirinktas atliekant įtariamojo apklausą, lemia pačios apklausos metu susidariusi situacija, kurios teisės mokslo autorių yra skiriamos dvi: konfliktinė ir nekonfliktinė. Pastaroji, yra tokia situacija, kai įtariamasis prisipažįstą padaręs

nusikalstamą veiką ir bendradarbiauja su ikiteisminį tyrimą vykdančiomis institucijomis. Tuo tarpu konfliktinė situacija susidaro tuomet, kai įtariamasis neigia padaręs nusikalstamą veiką arba duoda melagingus parodymus stengdamasis suklaidinti ikiteisminį tyrimą vykdančius pareigūnus. Pažymėtina, kad gali būti atveju, kai šios situacijos egzistuoja kartu vienoje apklausoje. Pavyzdžiui, kai dėl dalies veiksmų įtariamasis prisipažįsta, tačiau kitus neigia (Goda et al., 2003, p. 502).

Kyšininkavimo bylose, ryškiausiai konfliktinės įtariamojo apklausos situacijos pasireiškia, kai įtariamasis prisipažįstą atlikęs tam tikrus veiksmus, tačiau gautos tam tikros materialios ar nematerialios naudos nepripažįstą kaip kyšio ir maskuoja jos gavimą legaliais veiksmais. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo byloje Nr. 1-87-256/2015, įtariamasis apklausos metu nurodė, kad patruliuodamas sustabdė automobilį, kurį vairavo jo uošvio bendradarbis. Įtariamasis teigė, kad prisiminęs, jog sustabdytasis asmuo yra skolingas jo uošviui, apie skolą jam užsiminė. Todėl, pinigai, kuriuos įtariamajam padavė sustabdytos transporto priemonės vairuotojas buvo ne kyšis, o skolos gražinimas (Vilniaus apygardos teismo 2015 m. kovo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Teismų praktikoje būna atvejų, kai įtariamasis vėliau, nagrinėjant bylą iš esmės, atsisako ikiteisminio tyrimo metu duotų parodymų. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr.: 1-8-282/2021, kaltinamasis savo duotų parodymų ikiteisminiame tyrime, tarp jų ir teisme bei akistatoje atsisakė, nes, jo teigimu, parodymus davė būdamas nestabilioje būsenoje, psichologiniame šoke, depresijoje (Šiaulių apygardos teismo 2021 m. sausio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Kaip buvo aptarta šio skyriaus pradžioje, dėl kyšininkavimo subjekto specifiškumo (išsilavinimo, žinių, patirties), įtariamieji gali gudriau slėpti savo padarytą veiką, sugalvoti logiškus pasiaiškinimus atliktiems veiksmais ir pan. Todėl jų apklausoms tyrėjai turėtų ypatingai gerai pasirengti. Pirmasis žingsnis kyšininkavimu įtariamo asmens apklausos pasirengimui yra įtariamojo asmenybės ištyrimas. Antrasis, kriminalinės žvalgybos informacijos surinkimas ir susistemimas (Krikščiūnas, 2013, p. 726).

Pažymėtina, kad kriminalinės žvalgybos metu gauta informacija ne tik padeda išsiaiškinti ir atskleisti visus tyrimui reikalingus duomenis apie subjektą bei jo ryšius, bet ir leidžia apklausą atliekantiems subjektams parodyti įtariamajam, kad jie turi visą informaciją reikalingą padarytai veikai įrodyti ir jo prisipažinimas, tik palengvins jo situaciją teisme. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. e1-316-1035/2021, įtariamajam apklausos metu buvo pateiktas susipažinti kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo protokolas, kuriame buvo užfiksuotas dviejų žmonių pokalbis. Taip pat įtariamajam buvo duotas perklaudyti įrašytas protokole nurodytas pokalbis. Išklauses įrašą

įtariamasis prisipažino, kad pokalbyje atpažįstą savo ir kito įtariamojo balsus (Vilniaus apygardos teismo 2021 m. rugpjūčio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Prie apklausų, taip pat galima išskirti ir akistatą. Ji yra atliekama siekiant ankstesnių apklausų metu atsiradusiems esminiams prieštaravimams dėl konkrečių, tapačių aplinkybių, pašalinti. Kriminalistikoje akistata yra laikytina apklausos atmaina. Jos esmę sudaro dviejų proceso dalyvių apklausa vykdoma pakaitomis, vienas kito akivaizdoje bei suteikiant galimybę vienas kitam užduoti klausimus (Bučiūnas, Gruodytė, 2009, p. 63). Atlikta bylų analizė atskleidė, kad kyšininkavimo bylose, tai nedažnai atliekamas proceso veiksmas, pasitaikęs 15 proc. nagrinėtų bylų.

Apžvelgus kyšininkavimo bylose vykdomas įtariamojo apklausas, galima išskirti, jog šiose bylose privalumas yra tai, jog įtariamasis visuomet yra žinomas. Kyšininkavimo tyrimuose negali susidaryti tokia situacija, kai bus nežinoma kas reikalavo, provokavo duoti kyši arba kas jį paėmė. Tačiau didžiausias iššūkis šio pobūdžio bylose apklausiant įtariamąjį, tyrėjams yra tai, kaip pastarąjį pergudrauti ir atskleisti, kokie įtariamojo parodymai yra tiesa, o kurie yra naudojami kaip atlikto kyšininkavimo maskavimas.

3.3. Krata

Krata tai viena iš procesinės prievartos priemonių, kurios tikslas – daiktų, kurie reikšmingi nusikalstamos veikos tyrimui, radimas ir paėmimas. Tai gali būti įrankiai, kuriais padaryta nusikalstama veika, daiktai gauti atliekant nusikalstamą veiką, objektai, ant kurių yra palikti pėdsakai, dokumentai, kurie teikia įrodomąją informaciją apie padarytą nusikalstamą veiką ir kt. Taip pat krata gali būti siekiama rasti duomenų apie ieškomus asmenis bei konfiskuotino turto (Krikščiūnas, 2013, p. 55). Krata dažnai yra neatsiejamai susijusi su poėmiu – reikšmingų nusikalstamos veikos tyrimui daiktų ar dokumentų paėmimas, kai tiksliai yra žinoma kur jie yra.

Kratos ir poėmio atlikimą reglamentuoja BPK 145 str. – BPK 151¹ str. Atsižvelgiant į šiuos straipsnius, galima išskirti tris kratos rūšis: vietovės, patalpų krata, asmens krata (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, 2003).

Atlikta bylų analizė parodė, kad kyšininkavimo bylose dažniausiai atliekamos yra patalpų kratos, bei kartais ir asmens kratos. Aptariant patalpų kratas kyšininkavimo bylose, galima išskirti, kad beveik visuomet kratos yra atliekamos kyšininko darbo patalpose (45 proc. visų analizuotų bylų), rečiau kyšininko gyvenamosiose patalpose (33 proc. visų analizuotų bylų). Asmens krata (18 proc. visų analizuotų bylų) dažniausiai yra vykdoma, praėjus nedaug laiko nuo įtariamos kyšininkavimo veikos padarymo ir įtariant, kad įtariamasis kyšio objektą gali turėti su savimi. Rečiau, priklausomai nuo turimos

kyšininkavimo situacijos, krata gali būti atliekama ir kyšininko automobilyje (10 proc. visų analizuotų bylų). Pažymėtina, kad automobilio kratos dažniausiai atliekamos bylose, kuriose kyšininkavimą vykdo Policijos pareigūnai, patruliuodami keliuose.

Kratų atlikimas pas įtariamuosius gali būti vykdomas keliais pagrindais. Vienas iš pagrindinių, yra siekis rasti pinigus ar kitokio pobūdžio vertybes, kurios buvo duotos valstybės tarnautojui ar jam prilygintinam asmeniui, siekiant jo palankumo. Tai dažniausiai susiklosto kyšininkavimo situacijose, kuriose fiksuota informacija, kad įtariamasis priėmė kyšį, tačiau sulaikymo metu jo su savimi neturi, arba kyšininkavimas buvo atliekamas ne per vieną kartą. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 1-111-1035/2023 iš 2021 m. kovo 2 d. kratos protokolo matyti, kad 2021 m. kovo 2 d. atlikta krata O. K. gyvenamojoje vietoje, kurios metu be kitų daiktų rasti ir paimti grynieji pinigai, 20 000 EUR, kaip nusikalstamos veikos rezultatas (Vilniaus apygardos teismo 2023 m. kovo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Kitas kratoms dažnai keliamas tikslas yra rasti dokumentus ar kitus objektus, kurie įrodytų kyšio paėmimo faktą, kai pats kyšio dalykas nėra rastas. Taip pat galimos situacijos, kai kyšio dalykas yra rastas anksčiau, tačiau atliekamos kratos su tikslu rasti su kyšiu susijusią, įrodomąją informaciją (kada perduotas kyšis; kaip buvo maskuojamas; ar kyšininkas tikrai tuo metu buvo toje vietoje ir pan.). Tokiais atvejais, objektai, pagrindžiantys ar papildantys kyšininkavimo faktą, gali būti sąskaitos faktūros, banko išrašai, telefonai, kompiuteriai ir pan. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-262-932/2023, įtariamoji būdama valstybės tarnautojui prilygintinu asmeniu, sutarė savo naudai paimti kyšį už tai, kad gavusi iš bendradarbės tam tikrų asmenų duomenis, suves patvirtinimus į sistemą, kad jie buvo paskiepyti nuo COVID-19 ligos, nors realiai šie asmenys skiepijami nebus. Vykstant ikiteisminiam tyrimui, kratos pas įtariamąją metu buvo paimtas mobiliojo ryšio telefonas, kurio programėlėje buvo rastas įtariosios susirašinėjimas su bendradarbe ir pastarosios atsiųsti asmenų duomenys, kuriuos įtariamoji turėjo suvesti į sistemą (Vilniaus apygardos teismo 2023 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Kratai atlikti (išskyrus asmens kratą pagal BPK 146 str. 2 d.) yra reikalinga ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, kurioje būtų nurodyta kokių objektų bus ieškoma (BPK 145 str. 3 d.). Šis aspektas gali būti problematiškas keliais aspektais: ikiteisminio tyrimo pareigūnai turi turėti tikslią informaciją apie tai, ko bus ieškoma. Galiausiai, galima situacija, kad įtariamasis faktiškai gyvena kitoje vietoje, nei yra registruotas, o nutartis atlikti kratą yra išduota įtariamojo registruotu gyvenamuoju adresu. Tokiu atveju

įtariamasis gauna progą paslėpti kyšio objektą ar kitus objektus, galinčius pagrįsti kyšininkavimo faktą.

3.4. Apžiūra

Kriminalistiniu požiūriu, apžiūra yra vienas svarbiausių procesinių tyrimo veiksmų, kurio metu, remiantis BPK reglamentavimu, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar specialistas pats ar naudodamas kriminalistines technines priemones stebi, fiksuoja, vertina, analizuoja ir atlieka kitus tyrimui reikalingus veiksmus. Šie veiksmai atliekami turint tikslą surasti ir užfiksuoti visą informaciją, kuri padėtų įrodyti tam tikro įvykio, turinčio nusikalstamos veikos požymius, padarymą. Tam, kad šis tikslas būtų pasiektas, apžiūrai yra keliami tokie uždaviniai: 1) rasti su tirama veika susijusius objektus, ant kurių gali būti paliktų pėdsakų arba kurie patys gali būti nusikalstamą veiką įrodančiais šaltiniais; 2) ištirti apžiūrimo objekto požymius ir savybes; 3) užfiksuoti ir ištirti materialiuosius daiktus, kurie reikšmingi nusikalstamos veikos įrodymui; 4) nustatyti tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybes; 5) surinkti pirminę informaciją vykdant nusikaltėlio paiešką karštais pėdsakais; 6) surinkti pradinę informaciją, reikalingą nusikalstamos veikos pirminių versijų išskėlimui; 7) surinkti duomenis apie aplinkybes padariusias įtaką nusikalstamai veikai atlikti; 8) surinkti informaciją ir duomenis, kurie leistų pasinaudoti kriminalistinėmis duomenų bazėmis (Juškevičiūtė, 2011, 59-60).

Apžiūros atlikimo tvarką reglamentuoja BPK 207 str. Jame numatyta, kad nusikalstamai veikai ištirti reikšmės turinčius daiktus ir objektus, kurių nereikia tirti BPK 205 str. numatyta tvarka, apžiūri prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba specialistas ir surašo apžiūros protokolą (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, 2003).

Atlikta kyšininkavimo bylų analizė atskleidė, kad apžiūra šio pobūdžio bylose yra atliekama praktiškai visada. Dažniausiai daiktų ir objektų (78 proc. visų analizuotų bylų), dokumentų (68 proc.), ir įvykio vietų (20 proc.) apžiūros.

Teisės doktrina numato, kad kyšininkavimo bylose daugiausiai dėmesio turi būti skiriama dokusmentų apžiūrai, kadangi juose atsispindi valstybės tarnautojų ar jiems prilygintinių asmenų veikla, todėl tai gali būti labai svarbus įrodomosios informacijos šaltinis. Dažnai, atliekant dokumentų apžiūrą, yra pasitelkiami atitinkamos srities specialistai: pavyzdžiui: Valstybinės mokesčių inspekcijos darbuotojas; rašysenos specialistas; Viešųjų pirkimų tarnybos specialistas ir pan. (Šlepetys, 2016, p. 232). Tai atsispindi ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-55-491/2017 apžiūros protokole pažymėta, kad buvo apžiūrimas 2014-04-04

kasos išlaidų orderis, kurio suma 307 Lt, išduotas direktorius E. Č. Tačiau pasitelktų specialistų išvada atskleidė, jog parašas, esantis to paties pajamų orderio eilutėje yra atliktas ne E. Č., o kito asmens ranka (Panevėžio apygardos teismo 2017 m. spalio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Įvykio vietos apžiūra kaip nusikalstamos veikos tyrimo veiksmas išsiskiria tuo, kad ją atliekantis pareigūnas tiesiogiai ištiria ir užfiksuoja įvykio vietą. Tai padeda rasti įvairius nusikalstamos veikos pėdsakus, surinkti informaciją apie nusikalstamos veikos subjektus ir kitus dalyvius, gauti informaciją apie tai kaip įvyko nusikalstama veika bei remiantis surinktais duomenimis kelti tipines nusikalstamos veikos versijas, situacijas ir kryptingai pradėti tyrimą (Kuklianskis, 1998, p. 269).

Bylų analizė atskleidė, kad kyšininkavimo tyrimuose, dažniausiai įvykio vieta yra apžiūrima kai nuo kyšio perdavimo iki sulaikymo yra praėję labai mažai laiko. Tai dažnai būna atvejai kai asmuo iš kurio yra reikalaujama kyšio praneša atitinkamoms institucijoms apie tai ir jo yra paprašoma toliau imituoti nusikalstamos veikos veiksmus, tam, kad pareigūnai galėtų įvykio vietoje sulaikyti kyšininką. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-95-190/2016, asmuo, iš kurio policijos patuliai reikalavo kyšio, išėjęs paimti pinigų, susisiekė ir apie iš jo prašomą kyšį pranešė atsakingai institucijai. Greitu metu su juo susisiekė Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato imuniteto skyriaus viršininkas ir paprašė, toliau tęsti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus iki kol atvyks atsakingi tyrėjai. Pastariesiems atvykus į įvykio vietą ir sulaikius kyšininkavimu įtariamus patrulius, pirmiausiai buvo atliktos asmens kratos bei įvykio vietos apžiūra (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. liepos 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Kitais atvejais, kai pagrindas pradėti ikiteisminį tyrimą dėl kyšininkavimo yra kriminalinės žvalgybos metu surinkta medžiaga, įvykio vieta taip pat dažniausiai apžiūrima, kai kriminalinės žvalgybos priemonėmis yra užfiksuojamas kyšio perdavimas. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-10-873/2022 kriminalinės žvalgybos pareigūnai atlikdami slaptus sekimo, bei garso pasiklausymo veiksmus, užfiksavo, kad tam tikroje vietoje, įtariamojo automobilyje, jam buvo perduotas kyšis. Pareigūnai, įtariamajam pasišalinus iš įvykio vietos, pateko į jo transporto priemonės vidų. Įvykio vietos apžiūros metu rastas, kyšio objektas, buvo nuneštas apžiūrai į greta stovintį kriminalinės žvalgybos veiksmams atlikti naudojamą automobilį. Pažymėję kyšio objektą specialia chemine medžiaga, pareigūnai jį grąžino atgal į įvykio vietą. Vėliau, atliekant kratą įtariamojo gyvenamojoje vietoje, buvo rastas tas pats, kriminalinės žvalgybos atliktos apžiūros metu pažymėtas, kyšio objektas (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. balandžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Labai dažnai kyšininkavimų tyrimo metu atliekant kratas ar apžiūrint įvykio vietą yra randami daiktai ar objektai, kurie gali suteikti reikalingos informacijos, kuri padėtų atskleisti įvykdytą kyšininkavimą. Atlikta bylų analizė atskleidė, kad dažniausiai apžiūrima yra: įvairios laikmenos su garso ir vaizdo įrašais (35 proc.); telefonai (33 proc.); įvairios darbui naudojamos sistemos (28 proc.); grynųjų pinigų kupiūros (23 proc.); asmeniniai užrašai (23 proc.); automobiliai (20 proc.) ir kompiuteriai (20 proc.).

Asmens apžiūra kyšininkavimo bylose yra atliekama retai, tačiau kai kuriose ikiteisminiuose tyrimuose ją atlikti yra būtina. Tai dažniausiai būna atliekama, kai apie kyšininko veiksmus jau yra informuotos atitinkamos institucijos ir asmuo yra sekamas bei sulaikomas iškart po kyšio perėmimo. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-95-768/2017 įtariamųjų apžiūros metu, panaudojus lazerinį prožektorių, ant jų delnų buvo aptikti žalios spalvos pėdsakai. Tai leido patvirtinti kyšininkavimą, kadangi VPK imuniteto valdybos tyrėjai, siekdami pažymėti perduodamus pinigus kaip kyšį, panaudojo medžiaga, skirta objektų žymėjimui, kuri matoma tik pašvietus specialiu prožektoriumi (Panevėžio apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinant galima teigti, kad dėl kyšininkavimo pobūdžio šios nusikalstamos veikos tyrimams svarbiausia yra dokumentų apžiūra, kadangi dažniausiai juose atsispindi informacija apie tai, koku būdu valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo atliko ar neatliko kažkokius veiksmus. Tuo tarpu įvykio vietos apžiūra arba daiktų apžiūra, neretai padeda tyrėjams rasti kyšininkavimo atskleidimui reikalingus dokumentus arba patį kyšio objektą.

IŠVADOS

1. Kyšininkavimas suprantamas kaip tokia nusikalstama veika, kurią padaro valstybės tarnautojai ar jiems prilygintini asmenys. Ši nusikalstama veika gali būti padaroma alternatyviais būdais: pažadėjus, susitarus priimti arba reikalavus ar provokavus duoti kyšį (bet kokios turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui forma išreikštas neteisėtas atlygis). Tokios naudos gavimas gali būti tiesioginis arba per tarpininką ir turi būti susijęs su valstybės tarnautojo ar jam prilygintino asmens teisėtu arba neteisėtu veikimu ar neveikimu vykdant įgaliojimus arba už išimtinės padėties ar palankumo suteikimą kyšį davusio asmens interesams. Tokia plati kyšininkavimo samprata, gali kelti grėsmę piktnaudžiauti šia norma. Sukonkretinta kyšininkavimo samprata padėtų formuoti nuoseklesnę ir vienodesnę teismų praktiką.

2. Baudžiamoji teisinė kyšininkavimų charakteristika tai yra informacijos visuma apie kyšininkavimų sudėties elementus (objektas/dalykas, objektyvioji pusė, subjektas ir subjektyvioji pusė), požymius ir kvalifikavimą.

3. Kyšininkavimų kriminalistinę charakteristiką sudaro keturi elementai: duomenys apie kyšininkavimo būdą, aplinką, subjektą ir dalyką (objektą). Labiausiai paplitęs kyšininkavimo būdas yra toks, kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintinas asmuo veikia sistemingai ir pagal iš anksto numatytą kyšininkavimo modelį, tam, kad tiesiogiai galėtų imti kyšį už teisėtą veikimą. Tipinis kyšininkavimo veikos subjektas dažniausiai yra neteistas, vyriškos lyties, vyresnis nei 40 m., turintis aukštąjį išsilavinimą, biudžetinėje įstaigoje dirbantis ir aukštas pareigas užimantis valstybės tarnautojas. Kyšininkavimo veikos padarymo aplinka yra gan glaudžiai susijusi su kyšininkavimo subjekto darbu bei užimamomis pareigomis, todėl didžioji dalis kyšininkavimų įvyksta kyšininkų darbo metu ir darbo vietoje. Dažniausia kyšininkavimo objekto forma yra grynieji pinigai, nes dėl jų yra paprasčiau susitarti, juos yra sąlyginai lengva perduoti ir slėpti.

4. Kyšininkavimų veikos dažniausiai yra nustatomos pranešėjų ir kriminalinės žvalgybos veiksnių pagalba. Asmenų pranešimai ne visuomet yra tiksli, todėl pranešimo metu suteikta informacija turi būti patikrinama atitinkamų institucijų. Šiuo požiūriu, kriminalinės žvalgybos veiksmai yra patikimesnis informacijos šaltinis, tačiau jie kelia riziką, kad bus pažeistos žmogaus teisės.

5. Sėkmingai kyšininkavimų tyrimų pradžia labai svarbu šiuos tyrimus atliekančių institucijų aprūpinimas ištekliais bei bendradarbiavimas tarp šių institucijų: rekomenduotina gerinti sąlygas kyšininkavimų tyrimus vykdančioms intuicijoms efektyviau keistis informacija bei kelti jų aprūpinimo ištekliais (žmogiškaisiais, technologiniais, finansiniais) lygį.

6. Tipinės kyšininkavimų tyrimo situacijos yra trys: 1) yra asmens pranešimas apie tai, kad iš jo buvo reikalaujama ar prievartaujama duoti kyšį ir jis jau yra jį davęs visą arba jo dalį; 2) kyšio davėjas ir kyšio gavėjas veikia sutartinai kartu, o informacija apie duotą ar planuojamą duoti kyšį yra gauta atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus; 3) atskleidus vieną kyšininkavimo atvejį paaiškėja, kad kyšininkas veikė sistemiškai ir ilgą laiką.

7. Atliekant kyšininkavimų tyrimus dažniausiai atliekami procesiniai veiksmai yra įtariamojo apklausa (100 proc.), apžiūra (98 proc.), pareiškėjo ir/arba liudytojo apklausa (90 proc.) ir krata (70 proc.). Įtariamojo apklausa dėl tikimybės, kad įtariamasis nesakys tiesos yra vertinamas kaip mažiau reikšmingas kyšininkavimo atskleidimui procesinis veiksmas, nei faktinę tiesą atskleidžiantys procesiniai veiksmai tokie kaip apžiūra, krata, ekspertizė.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktai

1. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos (1999). Valstybės žinios, 2002, 23-853;
2. Europos Sąjungos Tarybos 2003 m. liepos 22 d. pamatinis sprendimas 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje.

Nacionaliniai teisės aktai

3. Baudžiamasis statutas (1930). Kaunas: Literatūros knygyno leidinys;
4. Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos įstatymas dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo (1961). *Vyriausybės žinios*, 1961-01-01, Nr. 18-147;
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741;
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2003). Valstybės žinios, 37-1341;
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68¹ ir 68² straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas (2011). Nr. XIP-2562;
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 226, 227 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymas (2015). TAR, 18711;
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas (2016). TAR, 26876;
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 227 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymas (2017). TAR, 9472;
11. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas (1999). Valstybės žinios, 66-2130;
12. Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas (2012). Valstybės žinios, 122-6093.

Specialioji literatūra

13. Abramavičius, A. ir kt. (2003) *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. 3-iasis patasis. ir papild. leidimas. Vilnius: Eugrimas;

14. Abramavičius, A. ir Švedas, G. (2015). Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą, prekybą poveikiu ir papirkimą: teisėkūros problemos ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo jurisprudencija. Iš: Švedas, G. ir Prapiestis, J. ir Abramavičius, A. (red.) (2015). *Šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijos*. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios politikos ir baudžiamosios teisės klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 27 – 49;
15. Ambrazevičiūtė, K., Kavoliūnaitė – Ragauskienė, E. ir Ragauskas, P. (2020). *Korupcija privačiame sektoriuje. Monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas;
16. Baltrūnienė, J. (2023). Narkotikų kontrabanda – organizuoto nusikalstamumo dalis. Iš: Matulienė, S., Juodkaitė – Granskienė, G. ir Navickienė Ž. (sud.) (2023). *Quo vadis, kriminalistika?* Kolektyvinė monografija. Vilnius: Autorių kolektyvas, Mykolo Romerio universitetas, 298 – 314.
17. Bučiūnas, G. ir Gruodytė, E. (2009). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai. Mokymo priemonė*. Vilnius: VĮ Registrų centras;
18. Bučiūnas, G., Gruodytė, E. ir Šalčius, M. (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centras
19. Goda, G. et al. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I–IV dalys*. Vilnius: Teisinės informacijos centras;
20. Goda, G., et al. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras;
21. Gorbatkov, A. (2011). Baudžiamoji justicinė nusikalstamų veikų charakteristika: teoriniai pagrindai ir taikymo perspektyvos. Iš: *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 473-494;
22. Gorbatkov, A. (2023). *Nusikaltimų tyrimo metodika. Paskaitų konspektas*. Vilniaus universiteto teisės fakulteto baudžiamosios justicijos katedra;
23. Gruodytė, E. ir kt. (2022). *Lietuvos Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antroji knyga. Vadovėlis*. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas;
24. Gutauskas, A. (2019). *Kriminalinė žvalgyba ir privatus žmogaus gyvenimas*. Teisė, 113, 8 – 26;
25. Juškevičiūtė, J. (2011). Apžiūra. Iš: Ancelis P. ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 59-79;
26. Kazlauskas, M. (1985). Pareiginių nusikaltimų tyrimas. Iš: Palskys, E., Kazlauskas, M. ir Danisevičius, P. (1985). *Kriminalistika. Vadovėlis*. Vilnius: Mintis;

27. Kažemikaitienė, E., ir Matulienė, S. (2005). *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – vienas iš kriminalistinės justicijos informacinės sistemos modelio kūrimo pagrindų Lietuvoje*. Jurisprudencija, 65(57); 44–51 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3108> [žiūrėta 2024 kovo 26 d.];
28. Krikščiūnas, R. (2013). Kyšininkavimo tyrimo metodika. Iš: Kurapka, E. ir kt. (2013). *Kriminalistika taktika ir metodika. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 700 – 730;
29. Kuklianskis, S. (1995). *Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys. Mokymo leidinys*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija;
30. Kuklianskis, S. (1998). Įvykio vietos apžiūra. Iš: Kurapka, E. ir kt. (1998). *Kriminalistikos technikos pagrindai*. Vilnius: Eugrimas;
31. Kuklianskis, S. ir Matulienė, S. (2002). *Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata*. Jurisprudencija, 29 (21), 49-65 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3581> [žiūrėta 2024 m. kovo 4 d.];
32. Latauskienė, E. (2004). Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams tyrimas. Iš: Burda R. ir kt. (2004). *Kriminalistikos taktika ir metodika. Mokomasis leidinys nuotolinėms studijoms*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 120 – 125;
33. Lipnickas, E. (2005). *Kai kurie probleminiai kyšininkavimo išaiškinimo ir tyrimo teisinio reguliavimo klausimai*. Jurisprudencija, 68(59), 92 – 100 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3075> [žiūrėta 2024 m. balandžio 8 d.];
34. Matulienė, S. ir Novikovienė L. (2022). Kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos ir kriminalistinės profilaktikos vieta šiuolaikinės kriminalistikos koncepcijoje. Iš: Malewski, H., Matulienė, S. ir Juodkaitė – Granskienė, G. (sud.) (2022). *Kriminalistikos teorijos plėtra ir teismo ekspertologijos ateitis. Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Lietuvos kriminalistų draugija, Mykolo Romerio universitetas, 90 – 116;
35. Merkevičius, R. (2020). *Visiškai slaptai: apie žmogaus teises ir specialiasias tarnybas*. Žurnala IQ. Prieiga per internetą: <https://iq.lt/advokatas/visiskai-slaptai-apie-zmogaus-teises-ir-specialiasias-tarnybas/210763> [žiūrėta 2024 kovo 19 d.];
36. Pakštaitis, L. (2001). *Kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizacijos raida Lietuvoje*. Teisė, 41, 1392 – 1274;
37. Pakštaitis, L. (2004). *Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos*. Daktaro disertacija,

socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas;

38. Sakalauskas, G. ir kt. (2011). *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Eugrimas;

39. Šlepetys, R. (2016). Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams tyrimas. Iš: Ancelis, P. ir kt. (2016). *Atskirų nusikalstamų veikų tyrimas*. Vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 213 – 233;

40. Švedas, G. ir kt. (2019). Lietuvos baudžiamoji teisė. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;

41. Švedas, G. ir kt. (2020). Lietuvos baudžiamoji teisė. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;

42. Švedas, G. ir kt. (2022). *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso specialiosios dalties sistemiškumo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

43. Chilobok, M. P. et al. (1997). *Криминалистика: учебник / под ред. В. А. Образцова*. — М. : Юристъ.

Teismų praktika

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. 2-2007;

45. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2021 m. lapkričio 19 d. Teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius) apžvalga. Teismų praktika Nr. 55;

46. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012;

47. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013;

48. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014;

49. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-50-648/2015;

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-696/2017;

51. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-976/2017;
52. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196-697/2018;
53. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-788/2019;
54. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2021 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-208-1073/2021;
55. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111-976/2023;
56. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. kovo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-87-256/2015;
57. Kauno apygardos teismo 2015 m. birželio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-294-785/2015;
58. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. liepos 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-95-190/2016;
59. Panevėžio apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-95-768/2017;
60. Panevėžio apygardos teismo 2017 m. spalio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-55-491/2017;
61. Kauno apygardos teismo 2017 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-169-579/2017;
62. Šiaulių apygardos teismo 2018 m. rugpjūčio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-81-300/2018;
63. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-25-1020/2019;
64. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. sausio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-282/2021;
65. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-26-843/2021;
66. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. rugpjūčio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. e1-316-1035/2021;
67. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. balandžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-10-873/2022;

68. Kauno apygardos teismo 2023 m. sausio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-45-530/2023;
69. Vilniaus apygardos teismo 2023 m. kovo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-111-1035/2023;
70. Kauno apygardos teismo 2023 m. lapkričio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-357-1049/2023;
71. Vilniaus apygardos teismo 2023 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-262-932/2023;
72. Telšių apylinkės teismo 2021 m. sausio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-4-1037/2021.

Kiti šaltiniai

73. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. *Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika Lietuvoje*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1> [žiūrėtą 2024 m. kovo 14];
74. Lietuvos teisės instituto mokslinė išvada. *Dėl Lietuvos Respublikos priimtų tarptautinių ir Europos Sąjungos įsipareigojimų kriminalizuoti korupciją viešajame ir privačiame sektoriuose įgyvendinimo*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.stt.lt/kita/tyrimai-ir-analizes/4956> [žiūrėta 2024 m. kovo 5 d.];
75. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos veiklos ataskaita. (2022). [interaktyvus] (modifikuota 2023-04-12). Prieiga per internetą: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2023/03/stt_ataskaita_2022.pdf [žiūrėta 2024 m. kovo 18 d.];
76. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos veiklos ataskaita. (2023). [interaktyvus] (modifikuota 2024-04-02). Prieiga per internetą: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2024/04/stt_veiklos_ataskaita_2023.pdf [žiūrėta 2024 m. balandžio 8 d.].
77. Visuotinė lietuvių enciklopedija (2024). [interaktyvus] (modifikuota 2019-02-21). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/tardymas/> [Žiūrėta 2024 m. kovo 15 d.]

SANTRAUKA

Kyšininkavimų tyrimas

Gabrielė Milaševičiūtė

Magistriniame darbe nagrinėjama kyšininkavimų tyrimo tema. Šio darbo tikslas išnagrinėti kyšininkavimų tyrimo metodiką, atskleisti šios nusikalstamos veikos tyrimo ypatumus ir problemas. Darbo tikslui pasiekti buvo nagrinėjami moksliniai teisės doktrinos darbai, teismų praktikoje pateikti išaiškinimai, teisės aktai reikšmingi šiai temai, atliktos apklausos respondentų atsakymai bei atlikta keturiasdešimties 2015–2023 metų, bendrosios kompetencijos teismų, kyšininkavimo bylų analizė.

Darbe buvo išnagrinėta kyšininkavimo sampratos raida ir nustatyta kokia ji yra šiais dienais. Taip pat buvo atlikta baudžiamoji teisinė kyšininkavimų charakteristikos analizė, aptariant kyšininkavimo sudėties elementus, požymius ir kvalifikavimą. Darbe atlikta kyšininkavimo bylų analizė padėjo atskleisti kyšininkavimų kriminalistinės charakteristikos elementus: kyšininkavimo būdą, aplinką, subjektą ir dalyką (objektą).

Išanalizavus kyšininkavimų nustatymo aplinkybes buvo išskirti du dažniausi kyšininkavimo nustatymo pagrindai: pranešėjo suteikta informacija ir kriminalinės žvalgybos veiksmais gauta informacija. Atskleista abiejų šių pagrindų įtaka tolimesnei tyrimo eigai. Analizuojant kyšininkavimų tyrimo pradžią buvo išskirtos tipinės kyšininkavimų tyrimo situacijos bei pagrindinės tyrimo versijos. Taip pat buvo aptarta kokie procesiniai veiksmai esant atitinkamai situacijai yra atliekami dažniausiai. Kyšininkavimų tyrimuose dažniausiai atliekami procesiniai veiksmai yra pranešėjo ir (arba) liudytojų apklausa, įtariamojo apklausa, apžiūra ir krata. Darbe išanalizuoti šaltiniai, bei kyšininkavimo bylų analizės rezultatai ir apklausos respondentų atsakymų vertinimas, leido padaryti kyšininkavimų tyrimams reikšmingas išvadas.

SUMMARY

Investigation of bribery

Gabrielė Milaševičiūtė

This master's thesis focuses on the investigation of bribery. The aim of this thesis is to analyse the methodology of bribery investigation, to reveal the qualities and problems of the investigation of this criminal offence. To achieve the aim of the thesis, the scientific works of legal doctrine, the explanations given in the case law, the legal acts relevant to this topic were examined, a survey was conducted, and the analysis of forty cases of bribery of the courts of general jurisdiction for the years 2015-2023 was carried out.

The work examined the evolution of the concept of bribery and established its concept. A criminal legal analysis of the characteristics of bribery has also been carried out, discussing the elements, attributed, and qualification of bribery. The analysis of bribery cases in the thesis helped to reveal the elements of the criminal characteristic of bribery: the method, the environment, the subject, and the object of bribery.

The analysis of the circumstances surrounding bribery identified the two most common bases for bribery: information provided by the whistle-blower and obtained through criminal intelligence. The impact of both bases on the further course of the investigation was revealed. The analysis of the beginning of bribery investigations has highlighted typical bribery situations and the main versions of the investigation. The thesis also discussed which procedural steps are most frequently taken in the respective situation. The most common procedural steps in bribery investigations are the questioning of the whistle-blower and/or witnesses, the questioning of the suspect, the inspections, and the search. The sources analysed in this paper, as well as the results of the analysis of bribery cases and the evaluation of the responses of the respondents to the survey, have led to conclusions that are relevant for bribery investigations.

PRIEDAI

Priedas 1. Anketa Kyšininkavimų tyrimas

1. Kokioje institucijoje, vykdančioje kyšininkavimo (BK 225 str.) ikiteisminius tyrimus, šiuo metu dirbate?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Prokuratūra	9	60%
STT	3	20%
Policija	3	20%

2. Kiek su kyšininkavimu (BK 225 str.) susijusių tyrimų turėjote per pastaruosius 5 metus?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Nei vieno	4	27%
1 – 3	5	33%
4 – 7	1	7%
8 – 13	2	13%
14 – 20	1	7%
Daugiau nei 20	2	13%

3. Kaip, jūsų manymu, dabartinis kyšininkavimo reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme (BK 225 str. ir BK 230 str.) padeda atlikti veiksmingus kyšininkavimo tyrimus?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Labai palengvina	0	0%
Palengvina	1	7%
Reglamentavimas esminės įtakos neturi	13	87%
Apsunkina	0	0%
Labai apsunkina	0	0%
Neatsakė į klausimą	1	7%

4. Kokiose kyšininkavimo stadijose dažniausiai yra nustatomi pagrindai pradėti ikiteisminį tyrimą?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Pasirengimo	4	27%
Vykdymo	9	60%
Slėpimo	1	7%
Neatsakė į klausimą	1	7%

5. Su koku ikiteisminio tyrimo dėl įtariamo kyšininkavimo pradžios variantu dažniausiai susiduriate?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Nustačius nusikalstamos veikos požymius atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus	11	73%
Gavus skundą, pranešimą ar pareiškimą dėl padarytos nusikalstamos veikos	3	20%
Ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui pačiam užfiksavus nusikalstamos veikos požymius	0	0%
Nustačius nusikalstamos veikos požymius tiriant kitą nusikalstamą veiką	0	0%
Neatsakė į klausimą	1	7%

6. Su kokiais pagrindiniais iššūkiais susiduriate nustatydami galimus kyšininkavimo atvejus?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Įrodomosios informacijos stoka	11	73%
Trukdžiai atlikti veiksmus teisėtais būdais	1	7%
Specialiųjų žinių trūkumas	0	0%
Teisinių žinių trūkumas tinkamai suformuluoti kaltinimą	0	0%
Kita	2	13%
Neatsakė į klausimą	1	7%

Respondentai, pasirinkę atsakymą „Kita“:

- vienas prieš vieną, nėra kyšio objekto;
- Chaotiška, nuolat besikeičianti ir nepastovi teismų praktika korupcinės bylose.

7. Įvertinkite šių šaltinių teikiamos informacijos, lemiančios ikiteisminio tyrimo pradžią, patikimumą:

	Labai nepatikimas	Ganėtinai nepatikimas	Neišsiskiria	Ganėtinai patikimas	Labai patikimas
Pranešėjų informacija	0 (0.0%)	2 (15.4%)	3 (23.1%)	8 (61.5%)	0 (0.0%)
Kriminalinė žvalgyba	0 (0.0%)	1 (7.1%)	0 (0.0%)	9 (64.3%)	4 (28.6%)

8. Įvertinkite jūsų įstaigoje naudojamų išteklių, kurie daro įtaką kyšininkavimų tyrimui atlikti, pakankamumą:

	Visiškai nepakankami	Jaučiamas trūkumas	Pakankami	Pertekliniai
Finansiniai ištekliai	2 (14.3%)	5 (35.7%)	7 (50.0%)	0 (0.0%)
Technologiniai ištekliai	0 (0.0%)	7 (50.0%)	7 (50.0%)	0 (0.0%)
Žmogiškieji ištekliai	1 (7.1%)	6 (42.9%)	7 (50.0%)	0 (0.0%)

9. Įvertinkite kyšininkavimo ikiteisminiuose tyrimuose dalyvaujančių institucijų bendradarbiavimo lygį:

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Labai geras	0	0%
Geras	5	33%
Patenkinamas	7	47%
Nepatenkinamas	2	13%
Labai prastas	0	0%
Neatsakė į klausimą	1	7%

10. Ar yra kliūčių, trukdančių institucijoms veiksmingai keisti informacija atliekant kyšininkavimų tyrimą?

- yra
- Tyrimai kartais gali dubliuotis skirtingoms tarnyboms atliekant tyrimus
- Pagal BK informacija nesikeičiame. Ikiteisminio tyrimo medžiagos duomenys be prokuroro leidimo neatskleidžiami. Institucijos pagal reikalavimus pateikia ikiteisminiam tyrimui reikiama duomenis.
- NE
- nėra
- Greitis atsakant į pateiktas užklausas, kurios gaunamos per kelias savaites ar mėnesius.

- Realiai nėra.
- nėra
- dalijimosi duomenimis kliūtys trukdo optimaliai tirti kyšininkavimo veikas. Šios kliūtys apima paskatų duomenų turėtojams savanoriškai sudaryti dalijimosi duomenimis susitarimus stoka, netikrumą dėl teisių ir pareigų, susijusių su duomenimis, ekonominę duomenų rinkinių vertę, didelį informacijos susiskaidymą duomenų talpyklose, bendros dalijimosi duomenimis praktikos trūkumą ir piktnaudžiavimą sutartinių santykių, susijusių su prieiga prie duomenų ir jų naudojimu;
 - Taip, tai žmogiškasis faktorius.

11. Įvertinkite sekančių atskirų procesinių veiksmų reikšmingumą bylos baigčiai:

	Visiškai nereikšmingas	Mažai reikšmingas	Reikšmingas	Labai reikšmingas
Liudytojų apklausa	0 (0.0%)	0 (0.0%)	6 (42.9%)	8 (57.1%)
Pareiškėjo apklausa	0 (0.0%)	1 (7.1%)	5 (35.7%)	8 (57.1%)
Įtariamojo apklausa	0 (0.0%)	4 (28.6%)	6 (42.9%)	4 (28.6%)
Akistata	1 (7.1%)	9 (64.3%)	3 (21.4%)	1 (7.1%)
Krata	0 (0.0%)	0 (0.0%)	6 (42.9%)	8 (57.1%)
Dokumentų apžiūra	0 (0.0%)	1 (7.1%)	7 (50.0%)	6 (42.9%)
Ekspertizė	0 (0.0%)	1 (7.1%)	8 (57.1%)	5 (35.7%)

12. Ar yra kokių nors konkrečių teisinių normų, kurių taikymas apsunkina kyšininkavimo tyrimus?

- ne
- Neišskirčiau
- Ne
- NE
- nėra
- Ne.
- Siauras pritaikymas privačiame sektoriuje.
- nėra
- Vienas iš galimo kyšininkavimo išaiškinimo ir tyrimo praktinio problemą sprendimo būdo – probleminio kyšininkavimo išaiškinimo ir tyrimo teisinio reguliavimo klausimo nagrinėjimas, o būtent Lietuvos įstatymo teisės normos, trukdančių veiksmingiau išaiškinti ir tirti kyšininkavimo atvejus Baudžiamosiose bylose dėl piktnaudžiavimo teismai atkreipė dėmesį ir į kaltinamiesiems pareikštų kaltinimų ydingumą, kai iš kaltinimų turinio nėra

aišku, kokias konkrečias teisės normas pažeidė kaltinamieji. Teismai pažymėjo, kad visais atvejais pareiškiant kaltinimą dėl piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi turi būti nurodytos konkrečios teisės normos, kurias pažeidė asmuo. Vien abstraktus nacionalinių įstatymų, kuriais valstybės tarnautojas turi vadovautis tarnyboje, nurodymas negali pagrįsti kaltinimo piktnaudžius tarnyba.

- Ne. Tačiau didžiausią problemą sudaro greita besikeičianti teismų praktika dėl jų taikymo.

13. Su kokiomis procesinėmis kliūtimis dažnai susiduriate baudžiamojo persekiojimo/ikiteisminio tyrimo dėl kyšininkavimo metu?

- Terminai
- Neišskirčiau reikšmingų kliūčių
- Pareiškėjo/pranešėjo nesąžiningumas.
- NĖRA
- Tyrimai planuojami ir atliekami pagal BPK, todėl procesinių kliūčių nėra
- Iš esmės procesinių kliūčių nėra. Tačiau kuomet pradedamas Kriminalinės žvalgybos tyrimas ir ikiteisminis tyrimas prokuroro pozicija, kuris vadovauja tyrimui yra labai pozityvi, tačiau kuo arčiau tyrimas pasiekia gan aiškius ir objektyvius nusikalstamos veikos požymius ar įrodomąją bazę, prokuroras pradeda reikalauti procesų veiksmų tikslinimo ir esant objektyvioms aplinkybėms delsia nutraukti tyrimą, o jei byloje nėra nenuginčijamų įrodymų galutniai pranešimai apie įtarimą būna koreguojami ir tikslinami labai dažnai ir sprendimas pabaigti ikiteisminį tyrimą baudžiamuoju įsakymu labai užtrunka. Taip pat užtrunka daug laiko pokalbiams su prokuroru aiškinant kas yra byloje, kuris ar neturi laiko ar nenori skaityti bylos. Todėl jei būtų kokybiškiau pradedamas ar nepradedamas ikiteisminis tyrimas ir nedelsiama priimtu sprendimu tyrimo eigoje, jie galimai būtų greitesni. Kyla kitas klausimas, kiek tai būtų kokybiška, nes ne retu atveju tiriant ilgiau, tyrime nustatyti reikšmingas tyrimui aplinkybes didesnė tikimybė.

- Gynybos prašymai ir skundai.
- Nesusiduriu
- ikiteisminio tyrimo pareigūnai, elgdamiesi pasyviai ir ignoruodami įstatymų nustatytą tvarką, leido privačiam asmeniui rinkti tyrimui reikšmingus duomenis, todėl šie duomenys buvo gauti neteisėtu būdu.

- Įrodinėjimo problemos, nepaprastai aukštas korupcinėms byloms įrodinėjimo standartas įrodinėjant tyčių šiuose nusikaltimuose. Tai atskirai pastebėta ir 2023-04-04

Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) ataskaitoje, kurioje buvo vertinama Lietuvos pažanga kovojant su korupcija ir korupcijos prevencijos srityje. Pvz., imant išteisinamąjį pirmosios instancijos teismo nuosprendį taip vadinamoje "MG Baltic" byloje ir jame esančius kaltinamųjų išteisinimo motyvus imant kaip pavyzdį, šioje EBPO ataskaitoje padaryta išvada, jog Lietuvos teismai vis dar baudžiamosios teisės nuostatas dėl kyšininkavimo taiko arba aiškina itin siaurai, nors dėl kyšininkavimo sąvokų atskyrimo teisės aktuose ir iš pažangios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analizės turėtų atrodyti kitaip. Šioje EBPO ataskaitoje pažymėta, jog kad toks aukštas kaip kad šioje byloje Lietuvos teismų su korupcija susijusiose bylose taikomas įrodinėjimo standartas tebėra problema, trukdanti efektyviam baudžiamajam persekiojimui ir bendrai Lietuvos pažangai kovojant su korupcija.

14. Kokias reformas ar pakeitimus rekomenduotumėte, remdamiesi savo patirtimi, kad būtų padidintas kyšininkavimo baudžiamojo persekiojimo/ikiteisminio tyrimo veiksmingumas ir efektyvumas pagal dabartinę teisinę sistemą?

- neturiu
- Daugiau prevencijos
- Problemų nėra.
- NEBŪTINA
- Nemanau, kad reikėtų esminių pakeitimų BPK numatyti visi reikalingi elementai kaip tyrimui taip ir teisių užtikrinimui
- Prokurorai bijo asmeninės atsakomybės už išteisintas bylas, todėl bijo keisti teismų praktiką, nes jaučiasi neapsaugoti. Reikia sukurti fondą ar apdrausti prokurorų veiklą, kad buvę išteisinti įtariamieji galėtų kompensuoti dėl tyrimo atlikimo patirtų išlaidų. Taip pat reikėtų teismams pakeisti formalizuotą požiūrį į kyšininkavimo bylas ir vadovautis dedukciniu požiūriu. Kaip tas posakis "skrenda kaip žąsis, gagna kaip žąsis, atrodo kaip žąsis - tuomet tai yra Žąsis", o ne begemotas į dangų pakilo ir nieko čia tokio. Teismų sistemos skaidrinimas ir kvalifikacijos kėlimas tiek centruose tiek regionuose visuose lygmenyse yra prioritetas :)
- Teismų praktikos kaita.
- mažai turiu patirties, nes tokių ikiteisminių tyrimų negaunu
- kalbant apie rekomendacijas, reikėtų Baudžiamosiose bylose dėl prekybos poveikiu kasacinis teismas taip pat išaiškino, kad esminis šios nusikalstamos veikos elementas – kyšio pasiūlymas (pažadėjimas) ir sutikimas jį priimti – yra įrodinėtinos aplinkybės, kurios

privalo būti konstatuotos nepalikus dėl to jokių abejonų, todėl negali būti formuojama tokia prekybos poveikiu įrodinėjimo praktika, kai esminiai šios nusikalstamos veikos objektyvieji ir subjektyvieji požymiai nustatomi vien tik pagal kaltinimui palankią užfiksuoto pokalbio interpretaciją. Be to, nusikalstamos veikos baigtumui būtina nustatyti ir tarpininko pažadą kyšio davėjui paveikti BK 226 straipsnyje nurodytą subjektą, kad šis atitinkamai veiktų ar neveiktų vykdydamas įgaliojimus. Toks pažadas turi būti realus ir tai yra įrodinėtina aplinkybė, kuri negali būti pagrįsta prielaidomis. Kasacinis teismas pabrėžė, kad nepriimtina yra situacija, kai siekiant kompensuoti įrodymų nepakankamumą vienai ar kitai svarbiai faktinei aplinkybei nustatyti, yra pasitelkiami lingvistiniai tyrimai (ekspertizės).

- Teisinis reglamentavimas yra pakankamas.

15. Kokie dažniausiai kyšio maskavimo būdai būna pasitelkiami?

- paskola
- Prisidengiama skolos grąžinimu ar skolinimu pinigų. perduodamas kyšis per patikimus (pažįstamus) tarpininkus

- BPK 154 - 160 str.
- Kriminalinė žvalgyba
- Latentiškumas (slaptas dviejų pusių susitarimas)
- Iš pažiūros visiskai gyvenime pasitaikantys procesai, kuriose galima paslėpti įvairios formos naudas.

- Apsimestiniai sandoriai.
- Įtariamasis sako, kad pasiskolino pinigus
- suklastotojo tikrą dokumentą ir siekdami įteisinti kito asmens turtą, siekdamas legalizuoti nusikalstamu būdu įgytą turtą, užmaskuojant kyšį tariamai teisėtu sandoriu, sudarytu tarp įmonių pasinaudodama savo pažintimi ar kita tikėtina įtaka valstybės tarnautojui prilygintam asmeniui, pažadėdant paveikti tą asmenį

- Kyšį maskuojant kaip paramą (paramos sutartimi) arba jį maskuojant kaip paskolą (paskolos sutartimi).

16. Kokiais veiksmais patikrinama ar informacija gauta apklausų metu (liudytojų, pranešėjo, įtariamojo) nėra melaginga?

- lyginant su kita bylos medžiaga

- Informacijos rinkimas kitais būdais (elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, slaptas sekimas ir kt.)

- Įvykio aplinkybės, apklausos, kiti veiksmai. Atliekama pilna atliktų veiksmų analizė.
- BPK numatytais veiksmais
- Visais BPK numatytais leidžiamais procesiniais veiksmais
- Nuosekliai chronologiškai lyginant su surinktais objektyviais duomenimis, nes apklausos yra subjektyvus duomuo, jis gali keistis nuo apklausiamojo požiūrio.
 - Kitais duomenimis.
 - įvairiais
 - Liudytoju, pranešėjo parodymais;
 - Tokia informacija tikrinamas visais BPK numatytais būdais ir priemonėmis, tarp jų ir slaptais tyrimo veiksmais, atskirų neišskirčiau.

17. Su kokiomis kliūtimis dažniausiai susiduriate gavus informaciją dėl galimo kyšininkavimo iš kriminalinės žvalgybos?

- įkalčių pakankamumo
- Nepakankamai surinkta duomenų ikiteisminiam tyrimui
- -
- NĖRA
- Informacijos patikimumu
- Išimtinai kartais, paskubomis surašytas tekstas ar supainiotos datos gali paaiškėti viduryje ikiteisminio tyrimo kas nėra gerai. Aprašyti vaizdai ar garso įrašai, kurių kokybė yra labai prasta, netiksliai aprašyti, o teisme tiesiog gali nesigirdėti, todėl įrodymai gali būti pripažinti kaip niekiniais.
 - Informacijos patikrinimo galimybės, galimas viešumas.
 - su jokiais
 - kriminalinės žvalgybos veiksmai patvirtina teisinio pagrindo buvimą taikyti prieš ją elektroninių ryšių tinklais asmenų perduodamos informacijos turinio kontrolę ir fiksavimą, o turimi duomenys apie galimai rengiamas, daromas arba padarytas nusikalstamas veikas valstybės tarnybai (BK 228 straipsnio 2 dalis) – faktinį tokių veiksmų atlikimo pagrindą (KŽĮ 8 straipsnio 1 dalies 1 punktas).

- Gynyba pastoviai kelia klausimą, kad ikiteisminis tyrimas šios informacijos pagrindu yra pradėtas per vėlai, nes pažadas ir susitarimas priimti kyšį (taip pat reikalavimas bei provokavimas duoti kyšį) bei kyšio priėmimas paprastai yra skiriamas tam tikru laikotarpiu. Todėl standartinis gynybos argumentas, jog KŽ tęsiant iki kada bus perduotas kyšis, taip teisėsauga vykdė pasyviąją provokaciją.

18. Susidūrus su ribotais ištekiais (žmogiškaisiais, finansiniais, techniniais), pagal kokius prioritetus pradedamas baudžiamasis persekiojimas?

- tokių nežinau
- Pagal gautos informacijos patikimumą, siekiant surasti ir paimiti laiku įkalčius, kad nebūtų sunaikinti.

- Nėra.
- BPK nustatyta tvarka
- Baudžiamas procesas turi būti ir pradėdamas visais atvejais jei yra tam pagrindas
- Segmentuojant tiek tiriamas nusikalstamas veikas, tiek pačius resursus, darbų atlikimas etapais.

- Pagal didžiausią žalą nešantį nusikaltimą ir sisteminę korupciją.
- nesusiduriu
- Žmogiškieji (asmenų trukumas), techninių priemonių (kokybės); nukenčia atliekami veiksmai. Citata ir konkretaus atvejo : " Byloje nesant jokių šių užsienio piliečių kontaktinių duomenų, bylą nagrinėjusiems teismams taip pat buvo eliminuota galimybė juos apklausti teisiamojo posėdžio metu. Išteisinamajame nuosprendyje konstatuota, jog kvalifikuoti teisėsaugos pareigūnai, kurių tiesioginė pareiga yra atskleisti korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, turi galimybes organizuoti ir įgyvendinti tyrimo veiksmus taip, kad iš tikrųjų pavyktų gauti nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti svarbių duomenų, tačiau šioje byloje taip nėra." Neretai piktnaudžiavimo baudžiamosiose bylose nustatoma ir esminių įrodymų rinkimo pažeidimų, susijusių su kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimu ar tokiu būdu gautų duomenų panaudojimu. Išanalizuotose bylose teismai konstatavo, kad sankcionuojant (atitinkamai – ir prokurorams prašant sankcionuoti) Kriminalinės žvalgybos įstatyme nurodytą kriminalinės žvalgybos veiksmą – techninių priemonių panaudojimą specialia tvarka, nepakanka nurodyti tik šio veiksmo pavadinimą ir asmenį, kuriam taikytinas šis veiksmas, detaliau nenurodant nei konkretaus veiksmo (priemonės), nei konkrečių telefono abonento numerių (tuo atveju, kai ketinama kontroliuoti ar fiksuoti asmenų pokalbius telefonu).

- BPK numato pareigą atlikti ikiteisminį tyrimą visais atvejais kai paaiškėja, kad padaryta nusikalstama veika, ekonomiško ir kiti principai(pvz. proceso atsipirkimo) pradedant IT nėra numatyti . Todėl mano žiniomis, dėl korupcinių nusikaltimų IT pradedamas visais atvejais, neatsižvelgiant į ribotų išteklių problemą.

19. Kas priima sprendimą pradėti baudžiamąjį persekiojimą dėl galimo kyšininkavimo?

- numatyta BPK
- Dažniausiai ikiteisminio tyrimo tyrėjas, suderinęs su tiesioginiu viršininku, atskirais atvejais- su prokuroru.

- Prokuroras arba policijos pareigūnas.
- Ikiteisminio tyrimo įstaiga, prokuratūra (BPK 166 str.)
- Ikiteisminio tyrimo įstaigos įgaliotas asmuo arba prokuroras.
- Priima Baudžiamojo proceso kodekse nustatyta tvarka nurodyti asmenys.
- Padalinio vadovas arba prokuroras.
- policija arba prokuratūra
- pastebėtina, kad kiekvienas atvejis yra individualus BPK 68 straipsnis. Prašymas pradėti arba perimti baudžiamąjį persekiojimą 1. Baudžiamojo persekiojimo pradžios ir perėmimo pagrindus, sąlygas ir tvarką nustato šis Kodeksas ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys. 2. Užsienio valstybės įstaigos ar tarptautinės organizacijos prašymą pradėti arba perimti nusikalstamą veiką užsienio valstybėje padariusio ir į Lietuvos Respubliką grįžusio Lietuvos Respublikos piliečio baudžiamąjį persekiojimą nagrinėja Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra patikrindama to prašymo pagrįstumą. Apie patikrinimo rezultatus pranešama prašymą atsiuntusiai užsienio valstybės įstaigai ar tarptautinei organizacijai. Jeigu dėl užsienio valstybės įstaigos ar tarptautinės organizacijos prašyme nurodyto asmens veikos Lietuvos Respublikoje jau išnagrinėta baudžiamoji byla, priimtas nuosprendis ir jis įsiteisėjo, kartu su pranešimu išsiunčiamas išverstas į užsienio kalbą ir reikiamai patvirtintas to nuosprendžio nuorašas. 3. Jeigu Lietuvos Respublikos teritorijoje nusikalstamą veiką padarė užsienio valstybės pilietis ar kitas asmuo ir po to išvyko iš Lietuvos Respublikos, ikiteisminio tyrimo įstaigų surinkti apie šį asmenį duomenys perduodami Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai, kuri sprendžia, ar reikia siųsti užsienio valstybės įstaigai prašymą pradėti arba perimti baudžiamąjį persekiojimą.

- Ta BPK 165 str. numatyta ikiteisminio tyrimo įstaiga ar prokuratūra, kuri užfiksuoja kyšininkavimo požymius.